

ΦΡΑΝΚ ΧΑΡΙΣΟΝ

Μπολσεβικισμός και αναρχισμός στη Ρωσική Επανάσταση

Ι. Ο χαρακτήρας της Ρωσικής Επανάστασης

Κατά την περίοδο ανάμειξης της Τσαρικής Ρωσίας στον πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, αυτή η «φυλακή των εθνών» έχασε σταδιακά, αλλά ολοένα και περισσότερο, τη συμβολική και ουσιαστική ικανότητα να διατηρηθεί ως κράτος. Ήταν ένας πόλεμος χαμένος για τη Ρωσική Αυτοκρατορία, και τα σωβινιστικά συνθήματα έχασαν τη δύναμή τους μπροστά στις γερμανικές και αυστριακές επιτυχίες στα δυτικά βασίλεια του ημιφεουδαρχικού καθεστώτος. Οι υλικές στερήσεις που προκάλεσε η διοχέτευση πόρων στην παραγωγή πολεμικών υλών συνδυάστηκαν με την αποξένωση διάφορων τμημάτων του πληθυσμού από την υπάρχουσα πολιτικο-κοινωνική πραγματικότητα. Όλο και λιγότεροι άνθρωποι ήταν έτοιμοι να θυσιάσουν οτιδήποτε για χάρη του ανίκανου κυβερνήτη, της διεφθαρμένης γραφειοκρατίας του και της Γερμανίδας συζύγου του. Μπορεί οι σύμμαχοι της Ρωσίας να μάχονταν για δημοκρατία, αλλά γιατί αγωνιζόταν ο μέσος Ρώσος (ή άλλος κάτοικος της αυτοκρατορίας – Κοζάκος, Πολωνός, Φινλανδός, Λετονός, Ουκρανός κ.λπ.); Το χαμηλό ηθικό του στρατού, που τον αποτελούσαν

κατά βάση αγρότες, οδήγησε τελικά σε ανυπακοή και λιποταξία, εκτελέσεις αξιωματικών, απροθυμία να πολεμήσουν, επιθυμία να καταστρέψουν τους εκπροσώπους και τους θεσμούς της εξουσίας, μια εξεγερσιακή διάθεση. Η δυσaréσκεια στο αστικό προλεταριάτο προκαλούσε απεργίες και διαμαρτυρίες, και κατά καιρούς συμμαχίες μεταξύ στρατιωτών και εργατών εναντίον της τσαρικής ελίτ –που ήταν η γραφειοκρατία, η αριστοκρατία και η τάξη των αξιωματικών– και της εύπορης μπουρζουαζίας των πόλεων. Η τεράστια πλειοψηφία του πληθυσμού, οι αγρότες που μόλις το 1861 είχαν απελευθερωθεί από δουλοπάροικοι, διαισθάνθηκαν την κατάρρευση του καθεστώτος και άρχισαν να εγκαθίστανται στη γη των αριστοκρατών· η γοητεία αυτής της κατάστασης προκαλούσε ολοένα εντονότερη δυσaréσκεια και διάθεση για λιποταξία από τις γραμμές του στρατού – οι φαντάροι ήθελαν να βρίσκονται εκεί όπου είχε αρχίσει η δράση, στην ύπαιθρο. Κατά συνέπεια, όταν κατέρρευσε ο τσαρισμός, κατέρρευσε και η δυνατότητα διακυβέρνησης, εξαιτίας της απροθυμίας τόσο μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού να υπακούουν, έτσι ώστε το κράτος αποδιοργανώθηκε. Ο τσάρος παραιτήθηκε τον Φεβρουάριο του 1917 –διαπιστώνοντας την αποσύνθεση που ήδη υπήρχε στην κρατική μηχανή, χωρίς να την έχει προκαλέσει ο ίδιος.

Ακολούθησε η περίοδος της Προσωρινής Κυβέρνησης, ενός υπουργικού συμβουλίου εκλεγμένου από τη Δούμα, που υποκαθιστούσε μια αντιπροσωπευτική συνέλευση την οποία το τσαρικό καθεστώς είχε επιτρέψει μετά τις ταραχές του 1905. Αναφέρεται επίσης ως η περίοδος Δυαδικής Εξουσίας, μιας και το Σοβιέτ των Εκπροσώπων των Εργατών και των Στρατιωτών του Πέτρογκραντ, ένα άμορφο σώμα περίπου 2.800 ατόμων, εξέδιδε διατάγματα τα οποία τα μέλη του θεωρούσαν ισότιμα με τα διατάγματα της Προσωρινής Κυβέρνησης. Στην πραγμα-

τικότητα, ωστόσο, δεν υπήρχε καθόλου η έκφραση μιας συγκροτημένης κρατικής εξουσίας. Ήταν μια περίοδος πλήρους ξεχαρβαλώματος και εκφυλισμού της εξουσίας, κατάσταση στην οποία κάθε περιοχή οργάνωνε και προωθούσε μόνη της τις δικές της δομές κοινωνικής οργάνωσης. Τα Σοβιέτ – η ρωσική λέξη για τις συνελεύσεις, η οποία ωστόσο από το 1905 σήμαινε τη λαϊκή αυτοοργάνωση – εξαπλώθηκαν παντού και άρχισαν να οργανώνουν τη ζωή του άμεσου περιβάλλοντός τους. Πολλές φορές αντιπροσώπευαν τα συμφέροντα εθνικών μειονοτήτων, συχνά ωθούνταν από ανυπότακτους στρατιώτες (χωριάτες στην πραγματικότητα, που στρατολογήθηκαν για τις ανάγκες του πολέμου και τώρα χρησιμοποιούσαν την αφύσικη συνεύρεσή τους ενάντια σε αυτούς που τους την επέβαλαν). Η κατάσταση έμοιαζε, από πολλές απόψεις, με αυτήν που είχε προβλέψει ο Μπακούνιν μισόν αιώνα νωρίτερα, ως χαρακτηριστικό των πρώτων σταδίων της αναρχικής αναδιοργάνωσης. Φυσικά, τα γεγονότα ποτέ δεν αντανakλούν ακριβώς τις λεπτομέρειες μιας ευφάνταστης πρόβλεψης, ανεξαρτήτως πόσο καλά εδραιωμένη είναι η τελευταία σε μια σωστή εκτίμηση της πραγματικότητας. Ωστόσο, αυτό που βλέπουμε είναι η ικανότητα και η προθυμία του προλεταριάτου και της αγροτιάς να σχηματίσουν τους δικούς τους πολιτικούς θεσμούς. Υπήρξε, όπως είχε προβλέψει ο Μπακούνιν¹, κάποιο ποσοστό βίας ενάντια σε άτομα – αριστοκράτες σκοτώθηκαν από αγρότες, ομάδες λιποτακτών στρατιωτών πήραν ό,τι χρειαζόνταν καθώς γύριζαν από το μέτωπο, οι πλούσιοι στις πόλεις κακοποιήθηκαν και ληστεύτηκαν. Πίσω απ' όλα αυτά, όμως, υπήρχε μια ουσιαστική δυναμική οργανωτικής δράσης, καθώς τα Σο-

---

1. Το σημείο αυτό επεξεργάζεται ο Μπακούνιν στο Πρόγραμμα της Διεθνούς Αδελφότητας (1869).

βιέτ σχηματίστηκαν ως οργανώσεις αυτοδιεύθυνσης «από τα κάτω προς τα πάνω».

Αν το καλοσκεφτούμε, τώρα που γνωρίζουμε την κατεύθυνση που πήραν τα γεγονότα υπό την επίδραση διάφορων πολιτικών δυνάμεων, εύκολα καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η κατάκτηση της εξουσίας από μια συγκεντρωτική ομάδα ήταν αναγκαία και αναπόφευκτη. Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε ο Άνταμ Μπ. Ούλαμ όταν έγραψε:

Όπως έδειξαν τα γεγονότα, η πτώση του τσαρικού καθεστώτος άφησε ένα κενό που επρόκειτο να διαρκέσει μέχρι τον Οκτώβριο· με τη στενή έννοια της λέξης η Ρωσία έμεινε χωρίς κεντρική κυβέρνηση και χωρίς συγκεκριμένη μορφή κρατικής οργάνωσης.²

Κατά συνέπεια, δεδομένου ότι με κάποιον τρόπο μια εξουσία πρέπει να αποκτήσει σταθερή πολιτική ισχύ, καταλαβαίνουμε ότι «οι μπολσεβίκοι δεν κατέλαβαν την εξουσία εκείνη τη χρονιά των επαναστάσεων. Απλώς την παρέλαβαν». Η κρατιστική λογική, είτε φιλελεύθερη-δημοκρατική είτε μαρξιστική-λενινιστική, δεν μπορεί να αντιληφθεί μια αναδιάρθρωση της κοινωνίας παρά μόνον από πάνω προς τα κάτω με τη μορφή επιβολής του νόμου με εξαναγκασμό. Ο φιλελεύθερος-δημοκράτης Ούλαμ μπορεί να επικρίνει τη λενινιστική μορφή αυταρχικότητας, αλλά δεν κρύβει τον θαυμασμό του όταν μιλά για «το τεράστιο έργο που επιτέλεσαν [...] καθώς καθυπέταξαν την αναρχία που είχαν βοηθήσει να δημιουργηθεί και οικοδόμησαν από την πλέον αναρχική των επαναστάσεων το αυταρχικότερο κράτος στον κόσμο».³ Οι λενινιστές, αν και

---

2. Adam B. Ulam, *The Bolsheviki*, Collier Books, Νέα Υόρκη, 1968, σ. 315.

3. Ο.π., σ. 314.

διαφωνούν με την εξουσιαστική ερμηνεία, θα συμφωνούσαν με αυτή την άποψη. Είναι συμπέρασμα των κρατιστών ότι η αναδιοργάνωση από κάτω προς τα πάνω, η οποία ξεκίνησε και υπήρξε το κυρίαρχο χαρακτηριστικό της κατάστασης, ήταν καταδικασμένη να αποτύχει· και ότι το να επιδιώκεις εναλλακτικές είναι, στην καλύτερη περίπτωση, μάταιο – στη χειρότερη, αντιδραστικό. Το γεγονός ότι διέλυσαν τόσο εύκολα τις μάζες υποδηλώνει ότι οι μπολσεβίκοι έκαναν μόνο ό,τι ήταν απαραίτητο για την κατάσταση, όταν είναι ακριβέστερο να πούμε ότι εκμεταλλεύτηκαν την κατάσταση, όντας οι ίδιοι οι χειρότεροι αντιδραστικοί απ' όλους (εγκαθιδρύοντας για πρώτη φορά στην ιστορία έναν τόσο έντονο κρατικό έλεγχο). Οι Μπολσεβίκοι, τίτλος που κακώς αποδίδεται στη λενινιστική πτέρυγα του Ρωσικού Σοσιαλδημοκρατικού Εργατικού Κόμματος μετά το συνέδριό του το 1903, ποτέ δεν ήταν το «μεγαλύτερο τμήμα» του ρωσικού κόμματος. Από ιδεολογική και οργανωτική σκοπιά δεν θα μπορούσαν να είναι, γιατί η θεωρία για την οργάνωση του κόμματος που προωθεί ο Λένιν στο *Τι να κάνουμε;* (1902) επέμενε ότι ένα επαναστατικό κόμμα πρέπει να είναι ένα πειθαρχημένο και συγκεντρωτικό κόμμα, αποτελούμενο από επαγγελματίες επαναστάτες διακριτούς και ξέχωρα από το προλεταριάτο. Η μενσεβίκικη πτέρυγα του κόμματος, έχοντας μια πιο ανοιχτή άποψη για την κομματική συμμετοχή, είχε πάντοτε μεγαλύτερη επιρροή. Ωστόσο οι μενσεβίκοι, ως ορθόδοξοι μαρξιστές, ποτέ δεν πίστεψαν στη νομιμοποίηση της εξουσίας τους σε μια υπανάπτυκτη Ρωσία. Συνεπώς, στον αγώνα για να καθοριστεί η κατεύθυνση των γεγονότων, είχαν την τάση να υποχωρούν υπέρ της αστικής οικονομικής ανάπτυξης σε μια αστική δημοκρατία. Γεγονός που δεν άφηνε το πεδίο ελεύθερο στους μπολσεβίκους ως τους μόνους υπερασπιστές μιας κοινωνικής και σοσιαλιστικής

επανάστασης στη Ρωσία. Πιο κοντά στη νοοτροπία του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού ήταν το Σοσιαλεπαναστατικό Κόμμα, οι ιδεολογικοί απόγονοι των Ναρόντικων⁴ του 19ου αιώνα. Ήταν το κόμμα των αγροτών και κατά συνέπεια το κόμμα που πλειοψηφούσε στη Ρωσία. Η δεξιά πτέρυγα του κόμματος, με αρχηγό τον Τσερνόφ, υποστήριζε την αναδιανομή της γης, την ιδιοκτησία των αγροτών και ενθάρρυνε τη συνεργατική παραγωγή μεταξύ των μικροκαλλιεργητών. Οι Αριστεροί Σοσιαλεπαναστατάτες, με εκπρόσωπο τη Σπιριντόνοβα, ήταν πιο κομμουνιστές στον οικονομικό τους προσανατολισμό, συνδέθηκαν με την τρομοκρατία και τις πολιτικές δολοφονίες, συμμετείχαν για λίγο ως μέρος της «κυβέρνησης των Σοβιέτ» ακολουθώντας τους μπολσεβίκους στην κατάληψη της εξουσίας τον Οκτώβριο του 1917 και κατηγορήθηκαν τελικώς από τον Λένιν ότι υιοθετούσαν την ίδια μικροαστική λογική με τους αναρχικούς. Στον αγώνα για πολιτική επικράτηση σε μια επαναστατημένη Ρωσία, οι μπολσεβίκοι εξόντωσαν όλα αυτά τα αντίπαλα πολιτικά κόμματα, καθώς και τους μη σοσιαλιστές Συνταγματικούς Δημοκράτες (ή Καντέτ). Με αυτόν τον τρόπο διέλυσαν τον μύθο πολλών σοσιαλιστών στη Ρωσία κατά τη διάρκεια των επαναστατικών εκρήξεων – τον μύθο ότι, παρά τις ιδεολογικές ή κομματικές ιδιαιτερότητες, όλοι οι σοσιαλιστές θα μπορούσαν να εργαστούν μαζί σε μια σοσιαλιστική επανάσταση. Ο μύθος ήταν τόσο πειστικός ώστε ακόμα και αναρχικοί όπως η Έμμα Γκόλντμαν και ο Αλεξάντερ Μπέρκμαν γύρισαν στη Ρωσία από τις ΗΠΑ για να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στο νέο σοβιετικό καθεστώς, πράγμα

---

4. Λαϊκοί. Μέλη του σοσιαλιστικού κινήματος του 19ου αιώνα, οι οποίοι πρόσβευαν ότι η πολιτική προπαγάνδα στους αγρότες θα αφύπνιζε τις λαϊκές μάζες με στόχο τη φιλελευθεροποίηση του τσαρικού καθεστώτος. (Σ.τ.Μ.)

που αποδείχθηκε μια ανώφελη χειρονομία χρήσιμη μόνον ως αρνητικό μάθημα στις μπολσεβίκικες μεθόδους διακυβέρνησης. Ο Λένιν και οι μπολσεβίκοι ξεκαθάρισαν ευθύς εξαρχής ότι όσοι δεν ήταν μαζί τους ήταν εχθροί τους. Ο Λένιν επεδίωξε να πάρει την εξουσία για τον εαυτό του και την κλίκα του με την πνευματική αλαζονεία του επιστήμονα και σοσιαλιστή αρχιερέα, πράγμα για το οποίο ο Μπακούνιν είχε προειδοποιήσει. Άλλωστε, ήταν απολύτως συγκεντρωτικοί. Αντιμέτωποι με μια μετα-Φεβρουαριανή μεταβίβαση της πολιτικής εξουσίας σε πλειάδα Σοβιέτ ανά τη γεωγραφική επικράτεια που το πάλοι ποτέ ονομαζόταν Ρωσία, ο στόχος ήταν να καταλάβουν την εξουσία στην πρωτεύουσα και σε άλλα κέντρα – και μετά να επιβάλουν την μπολσεβίκικη πειθαρχία σε όσο το δυνατόν ευρύτερες περιοχές. Θεωρώντας το σαν πρώτο βήμα για μια παγκόσμια επανάσταση, όταν το διεθνές βιομηχανικό προλεταριάτο θα έδινε την υποστήριξή του στο μπολσεβίκικο κίνημα, ήταν στην ουσία η συγκεντρωτική και κρατιστική πολιτική ενός κόμματος που ήταν αδύνατο να δεχθεί, ή έστω να διανοηθεί, οποιοδήποτε άλλο σοσιαλιστικό σχήμα εκτός από αυτό που βασίζεται στη διοίκηση μιας ελίτ η οποία αναγόρευσε τον εαυτό της ως το πιο προοδευτικό κομμάτι του προλεταριάτου.

«Οι μπολσεβίκοι άρχισαν τον αγώνα για ν' αλλάξουν τη σύνθεση των Σοβιέτ απ' τις πρώτες κιόλας μέρες της Επανάστασης [του Φεβρουαρίου].»⁵ Η τακτική ήταν να καταστρέψουν πρώτα την εξουσία της Προσωρινής Κυβέρνησης αντικαθιστώντας την εξ ολοκλήρου με αυτήν των Σοβιέτ και στη συνέχεια να επικρατήσουν στο Πέτρογκραντ και σε άλλα σημαντικά αστικά Σοβιέτ, σαν βάσεις προκειμένου να εδραι-

---

5. A. Andreyev, *The Soviets of Workers' and Soldiers' Deputies on the Eve of the October Revolution: March-October, 1917*, Progress, Moscow, 1971, σ. 53.

ώσουν τον έλεγχο των μπολσεβίκων στη Ρωσία. Το πρώτο μέρος – η εδραίωση της κυριαρχίας των Σοβιέτ– ήταν το ευκολότερο, στον βαθμό που ήταν το πιο δημοφιλές. Η ταύτιση των μπολσεβίκων με το σχέδιο, που περιλάμβανε και επίθεση στο παλιό σύστημα ιδιοκτησίας (κτηματική και βιομηχανική), τους έκανε πιο δημοφιλείς καθώς εξελισσόταν η περίοδος της Δυαδικής Εξουσίας, γιατί διαφαινόταν ότι οι μπολσεβίκοι προωθούσαν εδώ ένα σύστημα αυτοδιαχείρισης και αυτοδιοίκησης από τους ίδιους τους εργάτες και τους αγρότες – αφαιρώντας και τα τελευταία εμπόδια για την πλήρη αυτονομία των Σοβιέτ μέσα σ' ένα πλαίσιο επαναστατικής μεταβίβασης της ιδιοκτησίας στους ίδιους τους εργάτες (προλεταριάτο και αγροτιά). Το *Κράτος και Επανάσταση* του Λένιν, που ολοκληρώθηκε το 1917, φαινόταν να επιβεβαιώνει αυτή την εντύπωση. Στις 31 Αυγούστου 1917 το Σοβιέτ του Πέτρογκραντ πέρασε μια πρόταση υπέρ της μεταβίβασης εξουσίας στους εργάτες και τους αγρότες. Το Σοβιέτ της Μόσχας την επικύρωσε στις 5 Σεπτεμβρίου 1917. Σε κάθε περίπτωση η πρωτοβουλία γι' αυτή την πρόταση ανήκε στους μπολσεβίκους, αλλά δεν μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη της μπολσεβίκικης κυριαρχίας. Μάλλον ακολούθησαν τη λαϊκή θέληση, ανέδειξαν το κυρίαρχο αίσθημα. Πράγματι, προτού εδραιώσουν πολιτικούς και καταναγκαστικούς ελέγχους, οι μπολσεβίκοι είχαν την πλειοψηφία σε αρκετά Σοβιέτ.⁶ Άλλωστε η συνηγορία τους στη δύναμη των Σοβιέτ ήταν τόσο σαφής ώστε δεν θα πρέπει να εκπλαγούμε αν ακούσουμε ότι «στο πρώτο μισό του Σεπτεμβρίου τις αποφάσεις των Σοβιέτ του Πέτρογκραντ και της Μόσχας τις υποστήριξαν πάνω από

---

6. Τον Σεπτέμβριο-Οκτώβριο του 1917, σύμφωνα με σοβιετικές πηγές, οι μπολσεβίκοι συγκροτούσαν το 60% του Σοβιέτ του Σαράτοφ, 40% της Σαμάρα, 22,7% του Κιέβου, 20,9% του Χάρκοβου, 30,2% της Κρονστάνδης, 53,7% του Μινσκ, και 39,7% του Ρέβελ. Ό.π., σ. 267.

80 Σοβιέτ» και ότι όλα ήταν «υπέρ της μεταβίβασης όλων των εξουσιών στα χέρια των εργατών και των πιο φτωχών τμημάτων της αγροτιάς».⁷ Η εξουσία είχε ήδη περάσει στα χέρια πολλών Σοβιέτ. Ούτε πρέπει να προκαλεί κατάπληξη το γεγονός ότι 390 από τους 649 αντιπροσώπους στο Δεύτερο Παν-Ρωσικό Συνέδριο των Σοβιέτ υποστήριξαν τους μπολσεβίκους.⁸ Οι μπολσεβίκοι φάνηκαν να υποστηρίζουν τα ριζοσπαστικά αιτήματα του υπάρχοντος κινήματος για την κατάρρευση του κράτους και την αναδιανομή της εξουσίας και της ιδιοκτησίας ενώ οι αγρότες, οι στρατιώτες και το προλεταριάτο προχωρούσαν ήδη στη διαδικασία εφαρμογής τους. Ωστόσο, τίποτε απ' όλα αυτά δεν μπορεί να δικαιολογήσει το παρακάτω επίσημο συμπέρασμα των Σοβιέτ:

Η θριαμβευτική πορεία των δυνάμεων των Σοβιέτ στη χώρα ήταν ταυτοχρόνως η θριαμβευτική πορεία του μπολσεβικισμού. Αυτός ο θρίαμβος ήταν αποτέλεσμα της επίπονης δουλειάς του λενινιστικού κόμματος [...] Στον αγώνα για τη δικτατορία του προλεταριάτου οι μπολσεβίκοι ξεσκέπασαν την αστική λογική των συμβιβασμένων [με τους καπιταλιστές] μενσεβίκων και των σοσιαλεπαναστατικών κομμάτων, καθώς και των αστών εθνικιστών, και πέτυχαν την ενότητα θέλησης και δράσης των προλεταριακών και ημι-προλεταριακών μαζών.⁹

Εδώ, αιτία και αποτέλεσμα έχουν αντιστραφεί. Ήταν η εξουσία των Σοβιέτ που πρόσφερε στους μπολσεβίκους ένα σύνθημα-δεν ήταν τα συνθήματά τους που οδήγησαν τις μάζες να επι-

---

7. Ο.π., σ. 260.

8. Ο.π., σ. 328.

9. P. N. Sobolev (επιμ.), *The Great October Revolution*, Progress, Moscow, 1977, σ. 342.

βάλουν τη σοβιετική κυριαρχία. Αντίθετα, οι μπολσεβίκοι, με τη ρητορεία του Λένιν, ακολούθησαν τις μάζες, εκφράζοντας μια ριζοσπαστική θέση που είχε ήδη επιβληθεί αυθόρμητα απ' τον ίδιο τον λαό τόσο στην παραγωγική όσο και στη στρατιωτική του δράση. Η συντριβή της προσωρινής κυβέρνησης τον Οκτώβριο του 1917, όπως και η επιβεβαίωση της κυριαρχίας των Σοβιέτ, δεν ήταν ούτε δύσκολη ούτε αντιδημοφιλής. Μόνον όταν προχώρησαν στο επόμενο στάδιο του προγράμματός τους –την επανένωση της Ρωσίας υπό τη δική τους κυριαρχία– συγκρούστηκαν τόσο με την αριστερή όσο και με τη δεξιά αντιπολίτευση.

Οι ενέργειες των μπολσεβίκων κατά τον σχηματισμό μιας κυβέρνησης η οποία ισχυριζόταν ότι θα εκπροσωπούσε και θα εκπλήρωνε τον ρόλο της πρωτοπορίας για το προλεταριάτο και τα φτωχότερα στρώματα των αγροτών ήταν προσχηματικές ανοησίες και μια θεωρητική μεταστροφή. Ήταν προσχηματικές στον βαθμό που το νέο Συμβούλιο Επιτρόπων του Λαού (Σοβνάρκομ), με πρόεδρο τον Λένιν, είχε πολύ μικρή επιρροή – μόνο στις περιοχές όπου οι αφοσιωμένοι μπολσεβίκοι έλεγχαν τα τοπικά Σοβιέτ, περίπτωση μάλλον σπάνια. Ήταν μια θεωρητική μεταστροφή σε τέτοιον βαθμό ώστε η υπεράσπιση της εξουσίας των Σοβιέτ εγκαταλείφθηκε για να αντικατασταθεί από ένα σώμα αποτελούμενο αποκλειστικά από ανθρώπους του κόμματος του Λένιν (αν και οι Αριστεροί Σοσιαλεπαναστάτες προσχώρησαν σε μια συμμαχία σύντομης διάρκειας), θεωρητικά υπόλογο στην Κεντρική Εκτελεστική Επιτροπή του Παν-Ρωσικού Συμβουλίου των Σοβιέτ, στην πράξη υπόλογο μόνο στον εαυτό του. Η κυβέρνηση των Σοβιέτ κατέληξε, πράγματι, σε κυβέρνηση των μπολσεβίκων, που μετονομάστηκε σε Κομμουνιστικό Κόμμα τον Μάρτιο του 1918. Επιπλέον, ως ο νέος διεκδικητής του

μονοπωλίου της κυβερνητικής εξουσίας, το Κομμουνιστικό Κόμμα αδιαφόρησε βάνουσα για οτιδήποτε άλλο πέρα από την αυτοπροβολή του. Πριν από το τέλος του 1917 ιδρύθηκε, υπό την καθοδήγηση του Πολωνού φανατικού Ντζερζίνσκι, η Τσεκά, μια αυθαίρετη και ανεξάρτητη μυστική αστυνομία. Πρωταρχικό καθήκον της ήταν η φυλάκιση και η εκτέλεση εκείνων των «αντικειμενικών εχθρών» του κράτους, στην πραγματικότητα κάθε εν δυνάμει διαφωνούντος. Επίσης, παρά τα όσα έλεγε ο Λένιν για την καταστροφή της παλιάς κρατικής μηχανής, οι μπολσεβίκοι αρχικά στήριξαν την κυβέρνηση τους χρησιμοποιώντας τα γραφεία, το προσωπικό και όλα τα εργαλεία της παλιάς κυβέρνησης. Η μικρή αντίσταση από την παλιά γραφειοκρατία έδωσε ένα επιπλέον έναυσμα για την εδραίωση του τρομοκρατικού καθεστώτος της Τσεκά: «ένα ένα τα κομισαριάτα μετακόμισαν στα υπουργεία! και οι δύο μηχανισμοί άρχισαν να συνεργάζονται.»¹⁰ Κι αν τα μέλη τους ήθελαν να παραμείνουν ελεύθερα, ζωντανά και υγιή, όφειλαν υπακοή στους κομισάριους. Στο μεταξύ αρκούσε η υπογραφή του Λένιν ώστε κάθε γραφειοκρατική απόφαση να καταστεί νόμος.¹¹ Η ισχύς των Σοβιέτ συρρικνώθηκε παντού, γεγονός που ερμηνεύτηκε ως το τέλος της επανάστασης. Ο Άρθουρ Λένινγκ υποστήριξε ότι τα Σοβιέτ εμπειρείχαν όλα όσα ήταν σημαντικά για τη Ρωσική Επανάσταση. Συγκρίνοντάς τα με τις «συνοικίες» (quartiers) και τους «τομείς» (sections) της Κομμούνας του Παρισιού κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης (1789-1794), όπως ακριβώς η καταστροφή τους «σήμανε τον θάνατο της επανάστασης, έτσι και η ακύρωση των Σοβιέτ και η σαφής μετατροπή τους

10. T. H. Rigby, *Lenin's Government: Sovnarkom 1917-1922*, Cambridge University Press, 1979, σ. 40.

11. Ο.π., σ. 80.

σε κρατικά όργανα δήλωνε το τέλος της Ρωσικής Επανάστασης και την αρχή της κρατιστικής αντεπανάστασης.¹²

Το Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβικικό) εγκαθίδρυσε μια αναδιοργανωμένη, όχι καινούργια, κρατική μηχανή υπό τον Λένιν και τους πιστούς του. Στη στρατολόγηση ατόμων για την κρατική γραφειοκρατία προτίμησε τους μπολσεβίκους, για τους οποίους η αρχή της τυφλής υπακοής στον κομματικό μηχανισμό γινόταν ολοένα περισσότερο προϋπόθεση για διορισμό. Ο Τρότσκι, σε απόλυτη αντίθεση με τις προηγούμενες πρακτικές όταν οι αξιωματικοί εκλέγονταν, επέδειξε άκρατο αυταρχισμό στο αξίωμά του ως κομισάριος Πολέμου: επανεισήγαγε την πειθαρχία στον νέο Κόκκινο Στρατό εκτελώντας τους απείθαρχους. Εργοστάσια περιήλθαν στον έλεγχο των προηγούμενων ιδιοκτητών και διευθυντών, αυτών των «ειδικών» που ήταν υπόλογοι αλλά και υποστηρίζονταν από κάποιον πολιτικό κομισάριο. Εν κατακλείδι, στον αγώνα για τη νίκη του συγκεντρωτικού κράτους, η δικτατορία του προλεταριάτου ως τάξη σύντομα εξελίχθηκε σε δικτατορία των μπολσεβίκων διαμέσου μιας αναγεννημένης κρατικής μηχανής – μιας μηχανής που είχε καταρρεύσει και την οποία οι μπολσεβίκοι επείγονταν να ξαναχτίσουν κατ' εικόνα τους. Στις περιοχές όπου είχε αρχικά τον έλεγχο, το αναγεννημένο κρατικό καθεστώς αρνιόταν τη νομιμότητα σε κάθε άτομο, ομάδα, κόμμα ή τάξη που δεν αποδεχόταν τυφλά την εξουσία των μπολσεβίκων. Στις υπόλοιπες, οι μπολσεβίκοι έκαναν έναν εμφύλιο πόλεμο όχι μόνον ενάντια στον Λευκό Στρατό των αντιδραστικών και αντι-σοβιετικών (δηλαδή αντιλαϊκών περισσότερο, παρά αντι-μπολσεβίκων) στρατηγών, αλλά και

---

12. Arthur Lehning, *Anarchisme et Marxisme dans la Revolution Russe*, Spartacus, Παρίσι, χ.χ., σ. 94.

εναντίον όποιας οργάνωσης απέρριπτε την απόλυτη εξουσία τους. Η πολιτικοστρατιωτική νίκη τους το 1921 χαρακτηριζόταν από την καθυπόταξη των Σοβιέτ και των εργατικών συμβουλίων παντού, σε πόλεις και ύπαιθρο, στη δικτατορία των κομματανθρώπων. Προκειμένου να πετύχουν την όσο το δυνατόν ευρύτερη ηγεμονία τους, οι μπολσεβίκοι, με το πρόσημα μιας ψευδοδιεθνιστικής προλεταριακής συνείδησης, σκότωναν ή φυλάκιζαν όποιον έμπαινε στον δρόμο τους. Το *Αρχιπέλαγος Γκουλάγκ* του Σολζενίτσιν απλώς επιβεβαιώνει με ζοφερά χρώματα όλα όσα όλοι ήδη ήξεραν: οι μπολσεβίκοι εξόντωναν βιολογικά οποιονδήποτε μπορούσε να τους εμποδίσει στον αγώνα τους για μονοπώληση της εξουσίας, όπως και κάθε πολιτική «Αριστερά» που δεν ήταν διατεθειμένη να υποταχθεί στη σημαία τους. Και αυτό περιλάμβανε, φυσικά, τους αναρχικούς της Ρωσικής Επανάστασης, στους οποίους χρωστάμε όχι μόνο μια ριζοσπαστική κριτική του μπολσεβικισμού, αλλά την κατάθεση απόψεων και εναλλακτικών λύσεων που η επαναστατική διαδικασία παρήγαγε πριν τη διακόψει το καταστροφικό χέρι των λενινιστών.

II. Ο «διάλογος» αναρχικών-μπολσεβίκων

Έτσι η επανάσταση στη Ρωσία έδωσε στον κόσμο ένα παράδειγμα της δυνατότητας να καταργηθεί η οικονομική εκμετάλλευση και να δημιουργηθεί μια σοσιαλιστική κοινωνία. Όμως, η χιλιοδιατυπωμένη αναρχική προφητεία, ότι η συγκέντρωση της πολιτικής εξουσίας σ' ένα κόμμα που ισχυρίζεται ότι εκπροσωπεί τη δικτατορία του προλεταριάτου αναπόφευκτα οδηγεί στη διαίωνιση της πολιτικής και οικονομικής εκμετάλλευσης, αποδείχθηκε αληθινή. Ρώσοι αναρχικοί, όπως ο Β. Μ. Αιχενμπαουμ (1882-1945) που έγραψε με το ψευδώνυμο Βο-

λίν και ο Αλεξάντερ Μπέρκμαν (1870-1936), άσκησαν δριμεία πολεμική αναλύοντας τη διαδικασία. Βιβλία όπως *Η άγνωστη επανάσταση* (Βολίν) και *Η ρωσική τραγωδία* (Μπέρκμαν) παραμένουν άριστα παραδείγματα της απογοήτευσης και της απέχθειας που χαρακτήριζαν την αντίδραση των αναρχικών και άλλων ριζοσπαστών στον πρώιμο αυταρχισμό των μπολσεβίκων. Επικρίνοντας τα θεωρητικά και ιστορικά θεμέλια του κράτους, η κριτική ήταν σωστή τότε και τώρα. Κατά συνέπεια, αυτοί που άσκησαν την κριτική καταδικάστηκαν και καταστράφηκαν από τη νέα κρατική εξουσία, η οποία επιτέθηκε και εξόντωσε τους εκπροσώπους, τις οργανώσεις και τις εκδόσεις των Ρώσων αναρχικών μεταξύ του 1918 και του 1921.

Το επιχείρημα των κομμουνιστών, τότε και τώρα, είναι ότι ανεξάρτητα από το πόσο προοδευτικοί ήταν οι αναρχικοί πριν από την Οκτωβριανή Επανάσταση, αργότερα αποδείχθηκαν αριστεροί οπορτουνιστές που οι ενέργειές τους ευνοούσαν την αντεπανάσταση. «Η αντεπαναστατική ουσία του αναρχισμού αναδεικνύεται με την ίδρυση του σοβιετικού κράτους» μας λέει ένα κλασικό ιστορικό έργο.¹³ Το γενικό συμπέρασμα σχετικά με τον αναρχισμό στη Ρωσία παρουσιάζεται από τους Σοβιετικούς θεωρητικούς ως εξής:

Για μας ο αναρχισμός έπαψε να είναι αίνιγμα εδώ και καιρό. Για μας ο αναρχισμός, εδώ και καιρό, έπαψε να είναι «συνώνυμο της αδελφικής αγάπης», «μια γιορτή (τορζέ-στβο) ελευθερίας και δικαιοσύνης.» Για μας ο αναρχισμός είναι ένα σύμβολο που καταστρέφει την ενότητα (ραζομπ-σάιετ) των εργαζόμενων μαζών στον αγώνα τους ενάντια στο κεφάλαιο, που εξασθενίζει τη δύναμή τους και συμ-

---

13. Β. Β. Κομίν, *Αναρχισμός βο Ροσί (Αναρχισμός στη Ρωσία)*, Καλίνιν, 1969, σ. 150.

βάλλει στη νίκη της μπουρζουαζίας στον ταξικό αγώνα με το προλεταριάτο. Για μας ο αναρχισμός είναι «σύμβολο αδελφοκτόνου αγώνα», «η διαφθορά του αχαλίνωτου πάθους και της αυθαιρεσίας», το όργανο της αστικής τάξης και των εκπροσώπων της...¹⁴

Με αυτά τα λόγια ο Β. Β. Κομίν ρίχνει τον αναρχισμό στον σκουπιδοτενεκέ της ιστορίας σαν αριστεριστικό κίνημα που, μαζί με τους Αριστερούς Σοσιαλεπαναστάτες, δεν κατάφερε να κατανοήσει τις αναγκαίες ενέργειες κατά τη διάρκεια των ιστορικών γεγονότων οι οποίες οδήγησαν στην εγκαθίδρυση ενός κράτους όπου κυριαρχεί ο κομμουνισμός, του αποκαλούμενου σοβιετικού κράτους.

Ωστόσο, παρά την πολιτική επικράτηση του μπολσεβικισμού, όσοι διατυπώνουν τη μαρξιστική-λενινιστική θεωρία περί κράτους συνεχίζουν να ασχολούνται με την κριτική των αναρχικών κατά τα πρώιμα χρόνια της μπολσεβίκικης εξουσίας. Η αιτία της συνεχούς ενασχόλησης με τον αναρχισμό είναι: Πρώτον, επειδή οι αναρχικοί, αρνούμενοι τον ισχυρισμό ότι ο μαρξισμός-λενινισμός είναι μια «μοναδική πλήρης επιστήμη των αντικειμενικών νόμων για την κοινωνική εξέλιξη, τη σοσιαλιστική επανάσταση, τη δικτατορία της εργατικής τάξης και των αντικειμενικών νόμων οικοδόμησης και ανάπτυξης της σοσιαλιστικής κοινωνίας»,¹⁵ αρνούνται την αναγκαιότητα της μορφής του κράτους της ΕΣΣΔ. Δεύτερον, επειδή οι αναρχικές ιδέες παρουσιάζουν τον σοσιαλισμό ως μια ριζοσπαστική θεωρία και πρακτική που αντικρούει τη λενινιστική

---

14. Ο.π., σ. 243.

15. F. Konstantinov, «Philosophy of the Modern Epoch», *Izvestia*, 10 Ιουλίου 1969. Βλ. *Current Digest of the Soviet Press*, τόμ. XXI, No 28, σ. 38. (Στο εξής CDSF).

ορθοδοξία, δείχνουν έναν εναλλακτικό δρόμο και στόχο για τη σοσιαλιστική επανάσταση – έναν δρόμο που είναι εντελώς ασύμβατος με τους κρατιστικούς φραγμούς οι οποίοι περιορίζουν τη σκέψη και τις ενέργειες όλων των μαρξιστών-λενινιστών ηγετών, είτε είναι ο Ντούμπσεκ είτε ο Τίτο, ο Ντεγκ Σιαοπίνγκ ή ο Μπρέζνιεφ. Σε σχέση με την ΕΣΣΔ, οι αναρχικές ιδέες αντικρούουν την προσπάθεια του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (ΚΚΣΕ) να μονοπωλήσει το διεθνές επαναστατικό κίνημα για τους δικούς του σωβινιστικούς σκοπούς. Δηλώνοντας ότι οι μαρξιστές-λενινιστές είχαν εξαρχής λάθος, τόσο θεωρητικά όσο και στη δημιουργία του κράτους, η κριτική των αναρχικών αρνείται τη νομιμότητα του σοβιετικού καθεστώτος, που επιδιώκει να δικαιώσει τον εαυτό του αναφερόμενο στα γεγονότα της μετα-οκτωβριανής περιόδου. Εξάλλου, όπως με απόγνωση παραδέχεται ένας Σοβιετικός συγγραφέας:

Οι ιδέες του «νεο-μπακουνινισμού», όπως και οι ιδέες των «Αριστερών Κομμουνιστών», του «Μαχνό», της «Αριστερής Αντιπολίτευσης», των ηγετών της αντεπαναστατικής εξέγερσης της Κρονστάνδης – όλοι αυτοί προσφέρουν σύγχρονο, μηδενιστικό, αριστεριστικό ριζοσπαστισμό με ιδεολογική στήριξη και ιστορικό προηγούμενο.¹⁶

Σαν φαντάσματα του παρελθόντος, οι αντιεξουσιαστικές φιγούρες των αναρχικών συγγραφέων συνεχίζουν να απειλούν το σοβιετικό καθεστώς. Και παρόλο που ο κ. Σουσλόφ και οι διάδοχοί του καταγγέλλουν τον αστικό χαρακτήρα του αριστερού ομορτισμού (μαζί και του αναρχισμού), οι περι-

16. Α. Ι. Νόβικοβ, *Νίγκιλισμ 1 Νηγκίλιτε (Μηδενισμός και μηδενιστές)*, Λένινγκραντ, 1972, σ. 256.

γραφές των αναρχικών για τα γεγονότα και τις δυνατότητες της Ρωσικής Επανάστασης βρίσκονται σε απόλυτη και επικριτική αντίθεση με όσα έκαναν οι μπολσεβίκοι. Απ' τη μεριά των αναρχικών, ο μπολσεβίκικος χειρισμός της Ρωσικής Επανάστασης από το 1917 μέχρι σήμερα αποτελεί παράδειγμα για το τι δεν πρέπει να γίνει αν ποτέ οι κοινωνίες αποφασίσουν να απελευθερωθούν από τις οικονομικές θεωρίες, τις πολιτικές διαχείρισης και τις πολιτικές πεποιθήσεις των καταπιεστικών συστημάτων.

Σε αυτό το πλαίσιο, όταν εξετάζουμε τα γραπτά του Βολίν και του Αλεξάντερ Μπέρκμαν, βρίσκουμε αναλύσεις για την μπολσεβίκικη επανάσταση οι οποίες αρνούνται και τα βασικότερα σημεία της θεωρίας και πρακτικής των Σοβιέτ. Η αιτιολογική βάση του σοβιετικού καθεστώτος υφίσταται την κριτική των σοσιαλιστών επαναστατών οι οποίοι βίωσαν προσωπικά την αναδυόμενη εξουσία του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων) καθώς απέδειξε την ανικανότητά του να δώσει πρακτικές εναλλακτικές λύσεις στις παραδοσιακές δομές της πολιτικής. Οι μύθοι του σοβιετικού κράτους άρχισαν να γκρεμίζονται μπροστά σε αυτές τις πολεμικές, και η επιβίωση της αναρχικής κριτικής για το αναπόφευκτα καταπιεστικό σύγχρονο κράτος το επιβεβαιώνει. Στο εκδοτικό σημείωμα, στις 13 Φεβρουαρίου 1918, της αναρχοσυνδικαλιστικής εφημερίδας *Γκόλος Τρούντα*¹⁷, βρήκαμε την παρακάτω συνοπτική κριτική:

---

17. «Η Φωνή των Εργατών». Αναρχοσυνδικαλιστικό έντυπο. Εκδόθηκε για πρώτη φορά από Ρώσους εξόριστους στη Νέα Υόρκη το 1911. Μετά την επανάσταση η Αναρχοσυνδικαλιστική Προπαγανδιστική Ένωση (Βολίν, Σαπίρο, Γκρόσμαν και άλλοι) άρχισε να το εκδίδει στη Ρωσία. Απαγορεύτηκε οριστικά από τον Στάλιν το 1929. (Σ.τ.Μ.)

Ο αναρχισμός δεν είναι μόνον ιδέα· είναι επίσης, πριν απ' οτιδήποτε άλλο, μια μέθοδος, μια μέθοδος αγώνα για τη χειραφέτηση του ανθρώπου. Και, απ' αυτή την άποψη υποστηρίζουμε σαφώς, κατηγορηματικά, ότι ο «σοσιαλιστικός» δρόμος (αυτός του εξουσιαστικού και ολοκληρωτικού σοσιαλισμού) δεν μπορεί να πετύχει τους στόχους της Σοσιαλιστικής Επανάστασης, δεν μπορεί να μας οδηγήσει στον σοσιαλισμό. Μόνο ο αναρχικός δρόμος μπορεί να λύσει αυτό το πρόβλημα.

Η βασική θέση του αναρχισμού ως μεθόδου αγώνα, ως δρόμου προς τον πραγματικό σοσιαλισμό, βρίσκεται ακριβώς σ' αυτό: Είναι ανέφικτο να φτάσεις στον αναρχισμό και στην ελευθερία γενικότερα «διαμέσου του σοσιαλισμού» ή «μετά τον σοσιαλισμό». Δεν μπορούμε να το καταφέρουμε «διαμέσου» του σοσιαλισμού. Δεν μπορούμε να πετύχουμε τον αναρχισμό παρά μόνον πηγαίνοντας κατευθείαν προς τον στόχο, με τον ευθύ αναρχικό δρόμο. Διαφορετικά δεν θα φθάσουμε ποτέ.

Είναι ανέφικτο να κατακτήσεις την ελευθερία μέσα απ' τον Κρατικό Σοσιαλισμό.¹⁸

Η αποτίναξη της εκμετάλλευσης ποτέ δεν χαρίζεται από τα πάνω με νομοθετικά διατάγματα, αλλά κατακτάται απ' τα κάτω, από τους ίδιους τους εργάτες (αγρότες και προλεταριάτο). Αυτόνομες κοινωνικές και οικονομικές οργανώσεις πρέπει να αποφασίζουν για καθετί που αφορά το εγχείρημά τους – και οι οργανώσεις αυτές πρέπει να ελέγχονται απευθείας και με τον πιο ασυμβίβαστο τρόπο από τους ίδιους τους εργάτες.

---

18. Βολίν, *Η άγνωστη επανάσταση*, τόμ. 2, Διεθνής Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1975.

Η επιμονή των λενινιστών να χωρέσουν τον σοσιαλισμό σ' ένα συγκεντρωτικό και κρατιστικό σχήμα –από τα πάνω– και η βασική τους δυσπιστία απέναντι σε χιλιάδες κοινωνικές και οικονομικές οργανώσεις οι οποίες είχαν κινητοποιηθεί μέσα από τη ρωσική επαναστατική διαδικασία, «τους οδήγησε σε απίστευτη αχρειότητα και βαρβαρότητα». Με τα λόγια του Μπέρκμαν,

Η κεντρική κυβέρνηση είναι ο θεματοφύλακας όλης της γνώσης και της ορθοφροσύνης. Θα κάνει τα πάντα. Το μοναδικό καθήκον του πολίτη είναι η υπακοή. Προέχει η θέληση του Κράτους.

Απογυμνωμένη από ωραία λόγια, που προορίζονται κυρίως για δυτική κατανάλωση, αυτή ήταν και είναι η στάση της μπολσεβίκικης κυβέρνησης.¹⁹

Τα «ωραία λόγια» προς δόξαν του μπολσεβικισμού δεν αποδοκιμάζονται εδώ από έναν θιασώτη της αστικής δημοκρατίας, αλλά από έναν φίλο της επανάστασης που, αφού στην αρχή θέλησε να δουλέψει και να συμπράξει με τους μπολσεβίκους, οδηγήθηκε στην αντιπολίτευση εξαιτίας αυτού που μόνον ως μπολσεβίκικη αντεπανάσταση θα μπορούσε να εκληφθεί. Επειδή οι αναρχικοί αρνούσαν να δεχθούν τη νέα ελιτίστικη κρατική τάξη, η οποία βασιζόταν στην κατά φαντασίαν ανώτερη συνείδηση των «επιστημονικών σοσιαλιστών,» η Τσεκά κινήθηκε εναντίον τους, για πρώτη φορά τη νύχτα της 12ης Απριλίου 1918. Τα «ωραία λόγια» του μπολσεβικισμού, για να γίνουν απολύτως αποτελεσματικά, απαιτούσαν τη δημιουργία του κατασταλτικού βραχίονα μιας πολιτικής αστυνομικής

---

19. Αλεξάντερ Μπέρκμαν, *Η Ρωσική Τραγωδία*, εκδόσεις Άρδην, Αθήνα, 1997.

δύναμης, κι ανάμεσα στα πρώτα θύματά της ήταν οι έντονα επικριτικοί αναρχικοί.

Καθε κράτος έχει τους μύθους του, που προπαγανδίζονται επίμονα από τους διαύλους επικοινωνίας και στοχεύουν στη λαϊκή αποδοχή των πολιτικών δομών και στη μείωση του καταναγκασμού κατά τη διαιώνιση του συγκεκριμένου συστήματος. Είμαστε όλοι «διαπαιδαγωγημένοι» να ταυτιζόμαστε με το κράτος μέσα απ' την αναγνώριση των ηρώων του (αθλητικών, ιστορικών ή άλλων), τη συμμετοχή στις εκλογές και μια γενική πίστη στο μεγαλείο, στον πατριωτισμό και στις προκαταλήψεις που περιβάλλουν τη δικαιοδοσία υπό την οποία αναγνωρίζουμε τον εαυτό μας. Πολιτικοί επιστήμονες θεωρούν το έγκλημα των κρατικών μύθων ως «πολιτική κοινωνικοποίηση» και το τελικό προϊόν ως «πολιτική κουλτούρα», που εξασφαλίζει τη «νομιμοποίηση» του πολιτικού συστήματος. Με άλλα λόγια, επιτυγχάνεται η διασπορά στην κοινωνία μιας επίσημα δικαιολογούμενης κοινής θεώρησης, που ενθαρρύνει την αίσθηση ταυτότητας ανάμεσα στο άτομο και το κράτος και παράγει την ηθελημένη υποταγή του πολίτη στην επικρατούσα τάξη και στους θεσμούς της πολιτικής διαχείρισης. Οι πολιτικοί μύθοι έλκουν την καταγωγή τους από ιστορικά γεγονότα, επιλεκτικά διαλεγμένα και ερμηνευμένα, ώστε να αποδεικνύουν την ορθότητα και το δίκαιο της σύγχρονης πολιτικής κατάστασης του καθενός. Στη σοβιετική περίπτωση τα γεγονότα της περιόδου 1917-1921 διαμόρφωσαν ένα συμπαγές στοιχείο της επίσημης *μιροβοζρίνιε* (κοσμοθεώρησης). Οι Σοβιετικοί ιδεολόγοι και ιστορικοί δηλώνουν αισιόδοξα ότι η Ε.Σ.Σ.Δ. είναι το καλύτερο δυνατό κράτος χάρη στη συνεχή και σωστή εφαρμογή των αρχών του επιστημονικού σοσιαλισμού από τη δημιουργία της μπολσεβίκικης ομάδας το 1903. Κατά τα πρώτα χρόνια ίδρυσης του σοβιετικού κράτους, οι ακρογωνιαίοι λίθοι της

σύγχρονης Ε.Σ.Σ.Δ. δημιουργήθηκαν με την προσωπική καθοδήγηση του Λένιν, γύρω απ' τον οποίο δημιουργήθηκε ένας αηδιαστικός μύθος για τα ατέλειωτα προτερήματα και την ευφύια του. Σε αυτό το πλαίσιο η επινοημένη και επίσημη άποψη για τη Ρωσική Επανάσταση προβάλλει τρία αξιώματα.

Πρώτον, λένε ότι «μόνο το Μπολσεβίκικο Κόμμα, υπό την ηγεσία του Β. Ι. Λένιν, πήρε μια πραγματικά επαναστατική θέση, καθοδηγώντας το δύσκολο έργο να εξηγήσει στις μάζες τους πραγματικούς στόχους της επανάστασης και να δείξει τον δρόμο για την τελική νίκη».²⁰

Δεύτερον, υποστηρίζουν ότι αν και οι μπολσεβίκοι δεν διέθεταν τη στήριξη μιας πλειοψηφίας (ακόμη και στα Σοβιέτ) το 1917, είχαν την υποστήριξη των πιο προωθημένων τμημάτων του λαού (δηλ. του βιομηχανικού προλεταριάτου). Το επιχείρημα είναι το εξής: «το φθινόπωρο του 1917 οι μπολσεβίκοι είχαν πάρει με το μέρος τους την εργατική τάξη και την προετοίμαζαν για την αποφασιστική μάχη ενάντια στην αστική τάξη, για τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης».²¹ Κατά τα επόμενα χρόνια, το υπόλοιπο του λαού που υφίστατο εκμετάλλευση (εκείνο το 85% που ήταν αγρότες και χωριάτες) σταδιακά ήρθε με το μέρος τους – ή έτσι λένε.

Τρίτον, λένε ότι οι συγκεντρωτικές και πειθαρχημένες στρατιωτικές, οικονομικές και πολιτικές δομές δεν ήταν μόνο «επιστημονικά» απαραίτητες για την επιτυχία της επανάστασης και τη σοσιαλιστική οικοδόμηση, αλλά εφαρμόστηκαν χωρίς καταναγκασμό με εξαίρεση τους πραγματικούς αντεπαναστάτες:

---

20. Β. Β. Κομίν, *Ιστορία παμίσιτσι, μπουρζουάζνι ι μιλικα μπουρζουάζνι πάρτι βο Ρασίι (Ιστορία των τσιφλικάδικων, αστικών και μικροαστικών κομμάτων στη Ρωσία)*, Καλίνιν, 1970, σ. 254.

21. Ρ. Ν. Sobolev (επιμ.), ό.π., σ. 121.

Καθοδηγώντας την οικοδόμηση του πρώτου κράτους εργατών και αγροτών, τη δημιουργία του νέου μηχανισμού εξουσίας, την πραγμάτωση του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού στην οικονομία, την κινητοποίηση ευρύτερων εργατικών μαζών για τη διαφύλαξη της νίκης του Οκτώβρη, το Κομμουνιστικό Κόμμα δεν εφάρμοσε μεθόδους ωμού τρόμου και βίας, στυγνής πειθαρχίας και καταναγκασμού –όπως υποστηρίζουν οι αρχηγοί των αστικών και μικροαστικών κομμάτων, και όπως επαναλαμβάνουν σήμερα οι ιδεολόγοι του ιμπεριαλισμού– αλλά χρησιμοποίησε την εκπαίδευση και την πειθώ στους εργάτες για την ορθότητα της πολιτικής γραμμής.²²

Αυτά είναι τα επαναλαμβανόμενα «ωραία λόγια» του μπολσεβικισμού. Αν όμως πάρουμε υπόψη μας τις εικόνες που μεταφέρουν όσοι μη μπολσεβίκοι συμμετείχαν στα επαναστατικά γεγονότα της εποχής, όπως ο Βολίν και ο Μπέρκμαν, η μπολσεβίκικη επανάσταση αρχίζει να μοιάζει ολοένα περισσότερο με αντεπανάσταση, και το σοβιετικό κράτος αρχίζει να μοιάζει με οποιοδήποτε άλλο σύγχρονο κράτος – ένα κράτος που επιδιώκει να συντονίσει και να ελέγξει κάθε πλευρά της ζωής των πολιτών σύμφωνα με τις προτεραιότητες που καθορίστηκαν γραφειοκρατικά. Όπως αναφέραμε νωρίτερα σε αυτό το κείμενο, η Ρωσική Επανάσταση ήταν μια πορεία που εξελισσόταν μέσα στο ρωσικό τσαρικό κράτος. Τελικά, μήνες πριν από τον σχηματισμό της κυβέρνησης από τους μπολσεβίκους, «το προλεταριάτο των πόλεων καταλάμβανε καταστήματα και

22. Κ. Π. Σίλκο, *Ιντελογικιτσέσκαϊα ραμπότα κομμουνιστίτσεσκοϊ πάρτι β πίρβιε γκόντι σοβιέτσκοϊ βλάστι (Η ιδεολογική δουλειά του Κομμουνιστικού Κόμματος στα πρώτα χρόνια της σοβιετικής εξουσίας)*, Μινσκ, 1975, σ. 197-198.

εργοστάσια, ενώ οι αγρότες απαλλοτριώναν τις μεγάλες ιδιοκτησίες».²³

Ο Μπέρκμαν εξηγεί πώς προχώρησε η κοινωνική επανάσταση κατά τους μήνες πριν από τον Οκτώβριο, οπότε η εξουσία της Προσωρινής Κυβέρνησης είχε σχεδόν καταρρεύσει. Με την απουσία λαϊκής στήριξης του καθεστώτος, χωρίς ενισχυτικούς μύθους που θα αντικαθιστούσαν τη νεκρή τσαρική «κουλτούρα», το κράτος έχασε κάθε δυνατότητα να ελέγξει την κοινωνία. Με αυτό το δεδομένο, διαπιστώνουμε πως οι μπολσεβίκοι δεν καθοδηγούσαν την επανάσταση, αλλά σύρονταν από αυτήν. Κι αυτό σημαίνει ότι ενισχύονταν μόνο στον βαθμό που υιοθετούσαν συνθήματα τα οποία απηχούσαν τα συναισθήματα των μαζών, κάνοντας ενέργειες που απλώς και μόνο συμπλήρωναν μια κοινωνική επανάσταση η οποία ήδη εξελισσόταν. Πράγματι, σ' ένα πλαίσιο πλήρους κατάρρευσης της παλιάς κρατικής μηχανής, οι μπολσεβίκοι υποστήριξαν να δοθεί η εξουσία στα Σοβιέτ, η γη στους αγρότες, και να υπάρξει εργατικός έλεγχος στα εργοστάσια – δηλαδή αυτά που υποστήριζαν οι αναρχικοί. Όμως, όπως εξηγεί ο Μπέρκμαν, «προωθούσαν ενεργά τα συνθήματα της Σοσιαλιστικής Επανάστασης ώστε να πάρουν υπό τον έλεγχό τους το μαζικό κίνημα».²⁴ Ο Λένιν και οι οπαδοί του ήταν υποχρεωμένοι να ενεργούν έτσι, αλλά «κατά βάθος δεν πίστευαν στον λαό και στη δημιουργική πρωτοβουλία του».²⁵

Αυτή η δυσπιστία αποδείχθηκε με την πολιτική της νέας κυβέρνησης που προσπαθούσε να αφαιρέσει την αποφασιστική δύναμη του λαού, να μονοπωλήσει την εξουσία και να επιδεικνύει τον κρατισμό της σε όλα τα παρακάτω:

---

23. Μπέρκμαν, ό.π.

24. Στο ίδιο.

25. Στο ίδιο.

- Με τη συμφωνία του Μπρεστ-Λιτόφσκ με την αυτοκρατορική Γερμανία, δείχνοντας ότι προτιμούσε να ενισχύσει την εξουσία της παρά να ρισκάρει τις αβεβαιότητες ενός αγώνα εναντία στον διεθνή καπιταλισμό,
- Με την εξόντωση του Αριστερού Σοσιαλεπαναστατικού Κόμματος, που ήταν το πιο δημοφιλές κόμμα μαζί με τους αγρότες,
- Με την απαγόρευση όλων των πολιτικών κομμάτων και κινημάτων,
- Με την αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη τρομοκρατία της Τσεκά υπό τον Ντζερζίνσκι, ενάντια σε οποιονδήποτε υποπεύονταν ότι αντιπολιτευόταν το Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβίκων),
- Με την ανάπτυξη της συγκεντρωτικής γραφειοκρατίας σε τέτοιο σημείο ώστε, το 1920, μόνο στη Μόσχα οι σοβιετικοί γραφειοκράτες (*σοβμπούργς*) ξεπερνούσαν σε αριθμό συνολικά την τσαρική γραφειοκρατία του 1914,²⁶
- Με την εισαγωγή της μονοπρόσωπης διοίκησης (*εντινάλιτσειε*),
- Με τη χρησιμοποίηση αστών ειδικών,
- Με την επιβολή καταναγκαστικής εργασίας,
- Με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης για την επίταξη σιτηρών μέσα από κατασταλτικές εκστρατείες αντιποίνων εναντίον των αγροτών,
- Με την επανεισαγωγή ορισμένων μορφών ιδιωτικού καπιταλισμού με τη Νέα Οικονομική Πολιτική (1921),

---

26. Στο ίδιο.

- Με την αποδοχή και την όξυνση των οικονομικών ανισοτήτων, και την αύξηση των προνομίων κυρίως μεταξύ των κομματικών μελών,
- Με τη συνέχιση της μισθωτής σκλαβιάς του βιομηχανικού προλεταριάτου σε κρατικές επιχειρήσεις,
- Με την κατάργηση της αυτονομίας των Σοβιέτ,
- Με την καταστολή του Μαχνοβίτικου κινήματος στην Ουκρανία από τη στιγμή που έπαψε να είναι χρήσιμο στον αγώνα ενάντια στα Λευκά στρατεύματα και στους ξένους εισβολείς,
- Με την καταστολή της εξέγερσης της Κρονστάνδης το 1921,

και

- Με τη διάλυση κάθε δραστηριότητας των συνδικαλιστικών οργανώσεων και την απαγόρευση ακόμη και συζητήσεων για συνδικαλιστικά θέματα (στο 10ο Συνέδριο του Κόμματος το 1921).

Για τον Μπέρκμαν, όλα αυτά δεν αποτελούν παρέκκλιση από τον μαρξισμό, αλλά την ουσία αυτής της θεωρίας από την εποχή όπου ο Μαρξ προετοίμαζε την αυτοδιάλυση της Πρώτης Διεθνούς, αντί να στηρίζει τις φεντεραλιστικές απόψεις των μπακουνινιστών που ολοένα κέρδιζαν έδαφος. Στη Ρωσία ένα «σύστημα στρατιωτικού απολυταρχισμού»²⁷ αναχαίτισε το επαναστατικό κύμα πάνω στο οποίο οι μπολσεβίκοι πρωτοήρθαν στην εξουσία.

Ο Βολίν προσθέτει σε αυτή την εικόνα μια πιο λεπτομερή συζήτηση για τον ρόλο των αναρχικών στη Ρωσική Επανά-

---

27. Στο ίδιο.

σταση. Αυτό εξηγεί τον τίτλο του βιβλίου *Η άγνωστη επανάσταση*, γιατί τον ενδιαφέρουν κινήματα που δεν ήταν μόνον ανεξάρτητα από τον μπολσεβικισμό, αλλά κάθετα εναντίον του – και ως εκ τούτου δεν είχαν τη δημοσιότητα ή τη συμπάθεια του κομμουνιστικού τύπου του σοβιετικού καθεστώτος. Ο Βολίν βλέπει τη Ρωσική Επανάσταση ως μια διαδικασία που ξεκινάει από την εξέγερση των Δεκεμβριστών του 1825 και σταδιακά ωριμάζει στις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα. Περιγράφει την αυξανόμενη δυσaréσκεια που οδήγησε, μετά το 1905, στην πλήρη κατάρρευση του τσαρικού μύθου τόσο στους αγρότες όσο και στο προλεταριάτο. Περιγράφει τα γεγονότα που οδήγησαν στη δημιουργία του Σοβιέτ του Πέτρογκραντ το 1905, αναδεικνύει τον περιορισμένο ρόλο που έπαιξαν οι μπολσεβίκοι στη δημιουργία και την ανάπτυξη αυτών των θεσμών, και τέλος απορρίπτει τα Σοβιέτ ως όχημα για την επίτευξη της απελευθέρωσης. Το επιχείρημά του είναι ότι η ανάπτυξη των Σοβιέτ δεν ήταν ένδειξη ισχύος των αγροτών, των στρατιωτών και του βιομηχανικού προλεταριάτου της τσαρικής Ρωσίας, αλλά η αντανάκλαση της ανωριμότητας και της έλλειψης άλλων εργατικών οργανώσεων. Ο Βολίν θεωρεί ότι το σύνθημα «Όλη η εξουσία στα Σοβιέτ» είναι «κενή φράση· μπορεί αργότερα να συμπληρωθεί με οποιοδήποτε περιεχόμενο».²⁸ Ως αναρχοσυνδικαλιστής, ο Βολίν υποστηρίζει ότι «δεν χωρεί αμφιβολία πως αν υπήρχε ένας συνδικαλιστικός μηχανισμός, θα καθοδηγούσε το κίνημα των εργατών».²⁹ Χωρίς εργατικά συνδικάτα ή συνδικαλιστικές ιδέες, οι «εργατικές μάζες» έγιναν «το ασυνείδητο λάφυρο των πολιτικών κομμάτων».³⁰ Στο μεταξύ ο αυθορμητισμός κυριαρχούσε

---

28. Βολίν, ό.π.

29. Στο ίδιο.

30. Στο ίδιο.

όταν η αδυναμία του τσαρισμού οδήγησε στην κατάρρευσή του, τον Φεβρουάριο του 1917: «Κι αυτό δεν οργανώθηκε ούτε καθοδηγήθηκε από κανένα πολιτικό κόμμα.»³¹ Στη συνέχεια, σύμφωνα με τον Βολίν, οι μπολσεβίκοι γίνονταν διαρκώς δημοφιλέστεροι, κερδίζοντας το «λάφυρο» – αλλά μόνον προσωρινά. Όμως, αν και η λαϊκή υποστήριξη των μπολσεβίκων δεν διήρκεσε, τους ήταν αρκετή για να οργανώσουν τη διαιώνιση της εξουσίας τους.

Οι αναρχικοί έδωσαν μάχη οπισθοφυλακής εναντίον των μπολσεβίκικων δυνάμεων, οι οποίες είχαν κερδίσει το πλεονέκτημα της πολιτικής ισχύος προτού η εργατική τάξη εδραιώσει με σιγουριά τις δικές της οργανώσεις, ειδικότερα τα συμβούλια των εργατών και των συνδικάτων. Παρά τη γενική άγνοια σε σχέση με τον αναρχισμό, ο Βολίν τονίζει τη γρήγορη ανάπτυξη των αναρχικών αντιλήψεων ως «τη δεύτερη θεμελιώδη ιδέα», που έδινε έμφαση στη λύση των προβλημάτων «όχι με πολιτικά ή κρατιστικά μέσα, αλλά μέσα από τη φυσική και ελεύθερη δραστηριότητα, οικονομική και κοινωνική, των ενώσεων των ίδιων των εργατών, μετά την ανατροπή της τελευταίας καπιταλιστικής κυβέρνησης».³² Για να το πετύχουν αυτό οι αναρχικοί έπρεπε να δραστηριοποιηθούν στην προπαγάνδα και την οργάνωση, αλλά να αποφύγουν να πάρουν εξουσία στα χέρια τους και να μην παρασυρθούν από την πολιτική, όποια κι αν είναι τα βραχυπρόθεσμα πλεονεκτήματα. Αυτός ο ρόλος του επαναστάτη ακτιβιστή διαφοροποίησε τον Μπακούνιν από τον Μαρξ και διαφοροποιεί τώρα τους αναρχικούς από τους μπολσεβίκους. Αντίθετα, το Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβίκων), «αντί να βοηθήσει απλά τους

---

31. Στο ίδιο.

32. Στο ίδιο.

εργάτες να κάνουν την Επανάσταση και να χειραφετηθούν [...] οργάνωσε τον εαυτό του ως προνομιούχα κοινωνική κλάση».³³

Παρά την καταπίεση των αναρχικών και άλλων αντιλενινιστικών αριστερών δυνάμεων, υπήρξαν δύο ιστορικά γεγονότα που οι αναρχικοί, μαζί και ο Μπέρκμαν και ο Βολίν, θεώρησαν ως ενδείξεις της δυναμικής της κοινωνικής επανάστασης (και μάρτυρες της κτηνωδίας και του αχρείου χαρακτήρα του νέου, επονομαζόμενου επαναστατικού κράτους). Πρόκειται για το Μαχνοβίτικο κίνημα στην Ουκρανία και την εξέγερση της Κρονστάνδης. Δεν προτίθεμαι, σε μια τέτοια θεωρητική εργασία, να επαναλάβω τις ιστορικές λεπτομέρειες που μπορούν να αναζητηθούν αλλού. Όμως, ίσως είναι χρήσιμο να σημειώσω ότι για τον σύγχρονο Σοβιετικό ιστορικό ο Μαχνό ήταν ένας ληστής και η εξέγερση της Κρονστάνδης ήταν έργο καθυστερημένων «που είχαν στρατολογηθεί από την ύπαιθρο, εντελώς αμόρφωτων πολιτικά και αντανakλούσαν τη δυσαρέσκεια των χωρικών για το σύστημα επίταξης των πλεονασμάτων».³⁴ Σταθμίζοντας τα πράγματα ο Βολίν, ενώ παραδέχεται την αδυναμία του Μαχνοβίτικου κινήματος με όρους πολιτικής συνείδησης αυτών που συμμετείχαν, μας δίνει πληροφορίες και επιχειρήματα για να αποδείξει και να εξηγήσει τον αναρχικό χαρακτήρα του. Με προσωπικές αφηγήσεις –γιατί είχε στενούς δεσμούς με το αναρχικό κίνημα στην Ουκρανία– ο Βολίν τονίζει τη θετική επίδραση του κινήματος που επέφερε μια ατμόσφαιρα δημιουργικότητας, ισότητας και αυτονομίας μεταξύ των αγροτών. Ο Μαχνό, με αμιγώς αναρχικό τρόπο, αποτραβήχτηκε από την πολιτική δύναμη την οποία πιθανόν

---

33. Στο ίδιο.

34. Β. Ν. Πονομαριόφ (επιμ.), *History of the Communist Party of the Soviet Union*, Μόσχα, χωρίς χρονολογία (τυπώθηκε μετά το 22ο Συνέδριο του Κόμματος, 1961), σ. 339.

είχε και άφησε τους αγρότες να οργανώσουν τις ζωές τους. Ο Βολίν αντλεί αβίαστα από την *Ιστορία του Μαχνοβίτικου Κινήματος*³⁵ του Αρσίνοφ, η εξαιρετική λεπτομέρεια του οποίου συνδυάζεται με τον ανώτερο θεωρητικό προσανατολισμό του Βολίν. Βλέπουμε ότι η καταστολή του Μαχνοβίτικου στρατού από τους Κόκκινους ήταν μέρος της αναπόφευκτης καταστολής όλων των μη κρατικών (ή μη κομμουνιστικών) οργανώσεων. Η Μαχνόβσινα –όλα αυτά τα χαρακτηριστικά ελευθερίας και αυτονομίας που δημιούργησε ο Μαχνό στις αγροτικές περιοχές όπου οι δυνάμεις του άντεξαν– εμφανίστηκε σαν εναλλακτική πρόταση στον μπολσεβικισμό, αφού ο τελευταίος ήταν εντελώς ξένος με τις ουκρανικές και κοζάκικες παραδόσεις ανεξαρτησίας που αναδείχθηκαν μέσα από έναν ιδιοφυή πόλεμο κινήσεων.

Αν ο Μαχνό ήταν μια απάντηση στις ιδιαίτερες περιβαλλοντικές συνθήκες, η εξέγερση της Κρονστάνδης ήταν μια απάντηση στον νικηφόρο μπολσεβικισμό. Η δημοκρατική συνέλευση (με την κλασική έννοια ότι ο καθένας ήταν ελεύθερος να συμμετέχει) των ναυτών και του γενικού πληθυσμού της ναυτικής βάσης στην Κρονστάνδη πήρε μια ομόφωνη απόφαση με την οποία ζητούσε τα εξής: νέες και καθαρές εκλογές στα Σοβιέτ, μυστική ψηφοφορία, ελευθερία προπαγάνδισης των ιδεών από τους αναρχικούς και τους αριστερούς σοσιαλιστές, απελευθέρωση των σοσιαλιστών πολιτικών κρατουμένων, κατάργηση του πολιτικού γραφείου (*πολιτντέλι*), εξίσωση στα δελτία τροφίμων, κατάργηση των ένοπλων κομμουνιστικών ταξιαρχιών που έλεγχαν την παραγωγή και το εμπόριο, ελευθερία των μικρών καλλιεργητών να καλλιεργούν ανεξάρτητα,

---

35. Peter Arshinov, *History of the Makhnovist Movement (1918-1921)*, Νη-τρόιτ και Σικάγο, 1974 – εκδόθηκε από τους Black & Red και Solidarity αντίστοιχα.

την τοποθέτηση κινητών επιτροπών ελέγχου για να εξετάζουν τη γραφειοκρατική αυθαιρεσία και να επιτρέπουν την ιδιωτική παραγωγή σε μικρή κλίμακα.³⁶ Ο λαός της Κρονστάνδης, σε συνεργασία με μια γενική απεργία που γινόταν στο Πέτρογκραντ, έκανε γνωστά τα αιτήματά του. Κανείς δεν πυροβολήθηκε, φυλακίστηκαν όμως μερικοί αξιωματούχοι κομμουνιστές. Τότε, «φοβούμενοι για την εξουσία, τις θέσεις τους και τα προνόμιά τους, οι μπολσεβίκοι εξώθησαν τα γεγονότα και ανάγκασαν την Κρονστάνδη να δεχθεί μια ένοπλη συμπλοκή».³⁷ Με το επιχείρημα ότι στρατηγοί της Λευκής Φρουράς είχαν αναμειχθεί σε μια επαναστατική επιτροπή από αντιφρονούντες, οι μπολσεβίκοι επιτέθηκαν στην Κρονστάνδη και την κατέλαβαν, με μεγάλες απώλειες ανθρώπινων ζωών. Παρ' όλα αυτά, όμως, ο Βολίν και ο Μπέρκμαν συνέχισαν να αισιοδοξούν.

Η Κρονστάνδη έπεσε και ο Κρατικός Σοσιαλισμός θριάμβευσε. Ακόμη και σήμερα θριαμβεύει. Αλλά η αδυσώπητη λογική των γεγονότων τον οδηγεί με βεβαιότητα στην καταστροφή. Γιατί ο θρίαμβός του φέρνει μέσα του τον σπόρο του τελικού του αφανισμού. Αναδεικνύει ολοένα περισσότερο τον πραγματικό χαρακτήρα της κομμουνιστικής δικτατορίας. (Βολίν)³⁸

Η Κρονστάνδη ήταν η πρώτη λαϊκή και εντελώς ανεξάρτητη απόπειρα απελευθέρωσης από τον ζυγό του Κρατικού Σοσιαλισμού – μια προσπάθεια που ανέλαβε απευθείας ο λαός, οι ίδιοι οι εργάτες, οι στρατιώτες και οι ναύτες. Ήταν η πρώτη στάση προς την Τρίτη Επανάσταση που είναι

---

36. Βλ. Μπέρκμαν, ό.π. και Βολίν ό.π.

37. Βολίν, στο ίδιο.

38. Στο ίδιο.

αναπόφευκτη και ελπίζουμε να φέρει στην πολύπαθη Ρωσία διαρκή ελευθερία και ειρήνη. (Μπέρκμαν)³⁹

Η πραγματική τραγωδία είναι ότι αυτή η ελπίδα για ένα κίνημα με στόχο την αποσάρθρωση της κρατικής εξουσίας δεν πραγματοποιήθηκε και η Ε.Σ.Σ.Δ. έγινε το πρότυπο μάλλον, παρά η εξαίρεση, του σύγχρονου κράτους. Καταστρέφοντας ολοένα μεγαλύτερα κομμάτια κοινωνικής ζωής, μέχρι που ο πολίτης καταντά να είναι η εικόνα του εαυτού του, το κράτος παρεμποδίζει κάθε είδους ανεξάρτητη δραστηριότητα έξω απ' τα δικά του συμφέροντα. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο διάφορα είδη της αναρχικής επιχειρηματολογίας παραμένουν ο κατάλληλος τρόπος κριτικής στις αναλύσεις τόσο των «σοσιαλιστικών» όσο και των «καπιταλιστικών» κρατών.

III. Το φάσμα του αναρχισμού 1917-1921

Δεν χρειάζεται να πούμε σε κάποιον που είναι εξοικειωμένος με τα αναρχικά κείμενα ότι δεν υπάρχει αναρχική ορθοδοξία, κανένα περισσότερο ή λιγότερο αυστηρό σύστημα ιδεών στο οποίο να συμφωνούν όλοι οι αναρχικοί. Το κοινό σημείο των αναρχικών κι αυτό που τους χαρακτηρίζει ως αναρχικούς είναι η απόρριψη του κράτους –οποιουδήποτε κράτους– επειδή εκμεταλλεύεται και δημιουργεί ανισότητα και καταπίεση του ατόμου. Πέρα από αυτόν τον προσανατολισμό –και δεν είναι τίποτε περισσότερο από προσανατολισμός– οι αναρχικοί δεν έχουν κοινό σύστημα. Μπορεί να είναι ατομικιστές ή συνδικαλιστές, τρομοκράτες ή πασιφιστές· και ο αναρχισμός δεν είναι παρά μια αρένα μέσα στην οποία παρουσιάζεται μια ποικιλία

39. Μπέρκμαν, ό.π.

ιδεών ως δυνατότητες για ατομική και κοινωνική ανάπτυξη. Με αυτό το δεδομένο ας στρέψουμε τώρα την προσοχή μας στο εξής ερώτημα: Ποιο ήταν το φάσμα των αναρχικών ιδεών στη Ρωσία κατά την περίοδο μετά τον Οκτώβριο;

Η συνηθισμένη εικόνα του αναρχικού που προωθούσε η Σοβιετική Ένωση ήταν κάποιου που έκανε φασαρίες, μπεκρούλιαζε, ήταν ανήθικος λωποδύτης και ακόλαστος. Το ιστορικό μυθιστόρημα του Αλεξέι Τολστόι *Χόζντινιε πα Μούκαμ* (*Ο δρόμος του μαρτυρίου*, εκδ. Γκοβόσθη) περιγράφει τους αναρχικούς στη μετα-Οκτωβριανή επαναστατική αναταραχή στη Μόσχα και την Ουκρανία σαν παραλυμένους επαναστάτες χωρίς πειθαρχία και πρόγραμμα. Κι αυτή η εικόνα δεν είναι εντελώς λάθος· γιατί ορισμένοι από τους αυτοαποκαλούμενους αναρχικούς εκείνης της περιόδου δεν ήταν κάτι περισσότερο από ληστές. Στη Μόσχα του 1918 μια ομάδα που ονομαζόταν Μαύρη Φρουρά (*Τσέρναγια Γκαρντάια*) ήταν η γνωστότερη απ' όλες τις «αναρχικές» συμμορίες που παρότρυναν «να απελευθερώσουν» τα σπίτια της προεπαναστατικής μπουρζουαζίας και αριστοκρατίας – ομάδες όπως ο Τυφώνας, η Πρωτοπορία και η Ομάδα Σπυδαστών.⁴⁰ Το γεγονός ότι ομάδες σαν αυτές ίσως να γνώριζαν ελάχιστα ή τίποτα για τις αναρχικές ιδέες δεν εμπόδισε αρκετούς σοβαρούς αναρχικούς να ταυτιστούν μαζί τους. Τελικά, ήταν μια δραστήρια δύναμη που συμμετείχε αυθόρμητα στην καταστροφή των προεπαναστατικών δομών και αξιών – όπως υποστήριξε η αναρχική εφημερίδα του Πέτρογκραντ *Μπουρεβέστνικ* (Το Πουλί της καταιγίδας) στις 19 Απριλίου 1918.⁴¹ Αυτό συνέβη μία βδομάδα ακριβώς μετά την

40. Ντ. Α. Γκολίνκοβ, *Κρούσενιε αντισοβιέτακοβο πονηπάλια β Ες.Σε.Σε.Ερ* (1917-1925) [*Η καταστροφή του αντισοβιετικού υπόγειου ρεύματος στην ΕΣΣΔ: 1917-1925*], Πολίτιζνταντ, Μόσχα, 1975, σ. 144.

41. Στο ίδιο.

επίθεση της αστυνομίας (με την Τσεκά του Φέλιξ Ντζερζίνσκι) ενάντια σ' εκείνους τους Μοσχοβίτες αναρχικούς τους οποίους θεωρούσε φυσική απειλή για το νέο καθεστώς στη νέα μπολσεβίκικη πρωτεύουσα (που είχε μεταφερθεί από το Πέτρογκραντ). Η αιτιολογία γι' αυτή την ενέργεια ήταν η σύνδεση των αναρχικών με εγκληματικές ενέργειες, η υποτιθέμενη ύπαρξη σχεδίου από άτομα που «εμφανίζονταν ως αναρχικοί» και ήθελαν να χτυπήσουν τη σοβιετική εξουσία⁴² και η συνεχιζόμενη κριτική εναντίον των μπολσεβίκων από αναρχικές εφημερίδες και περιοδικά.⁴³ Συνέλαβαν 400 άτομα μεταξύ των οποίων και τον Φ. Γκορμπόβ, μια ζωντανή καρικατούρα αναρχικού εγκληματία. Ο Γκορμπόβ και οι οπαδοί του, που αποκαλούνταν Αναρχο-Κομμουνιστές, ανέλαβαν τα γραφεία και την απογραφή της εμπορικής εταιρείας Καρκχάζ ι Μέρκιουρι. Ο Γκορμπόβ ανέλαβε το ξενοδοχείο Μετροπόλ, και όταν τον συνέλαβαν βρήκαν στην κατοχή του βόμβες, όπλα και ένα μεγάλο ποσό χρημάτων. Ο σύντροφός του, Α. Σβετλόβ, συνελήφθη έχοντας στην κατοχή του όπιο αξίας 100.000 ρουβλίων.⁴⁴

Μετά τις ταραχές στη Μόσχα, η Τσεκά κινήθηκε εναντίον των δραστήριων αντι-μπολσεβίκων και/ή αναρχικών εγκλημα-

42. Γκ. Σ. Ιγκνάτιεφ, *Μοσβά β πέρβιε γκοντ προλετάρτσκι ντικατούρε*, (Η Μόσχα τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας του προλεταριάτου), Νάουκα, Μόσχα, 1975, σ. 180-182.

43. Το 1918 υπήρχαν 55 διαφορετικές εφημερίδες και περιοδικά που εξέδιδαν αναρχικές οργανώσεις στη Σοβιετική Ρωσία. Βλ. Σ. Ν. Κάνεβ, *Οκτώμπρακαϊα ρεβολούτσια ι κραχ αναρχίσμα* (Η Οκτωβριανή Επανάσταση και η αποτυχία του αναρχισμού), Παράρτημα, πίνακας 2, Μισλ, Μόσχα, 1974. Όλος ο πίνακας έχει ως εξής:

	1917	1918	1919	1920	1921	1922
Σύνολο αναρχικών εφημερίδων και περιοδικών	21	55	28	8	10	3

44. Γκολικόβ, ό.π., σ. 145-147.

τιών και σε άλλες περιοχές. Η εξέγερση των Αριστερών Σοσιαλεπαναστατών ενάντια στην εξουσία των μπολσεβίκων τον Ιούλιο του 1918 και έπειτα η απόπειρα δολοφονίας του Λένιν από τη Φάνια Καπλάν στις 30 Αυγούστου 1918 έδωσαν το επιχείρημα στην Τσεκά να χρησιμοποιήσει βία ενάντια σε αυτούς που απέρριπταν τόσο την οργάνωση όσο και τον τρόπο με τον οποίο οι μπολσεβίκοι χρησιμοποιούσαν την κρατική εξουσία – μαζί και τους αναρχικούς.⁴⁵ Φυσικά, δεν κυνηγήθηκαν όλοι οι αναρχικοί τότε – μόνον όσοι ακολουθούσαν μια αποφασιστική πολιτική ανυπακοής στη νέα νομιμότητα. Στη συνέχεια, όμως, τα όρια «νομιμότητας» της αναρχικής δράσης άρχισαν σταδιακά να στενεύουν, με αποτέλεσμα πολλά από τα πιο ενεργά αναρχικά στοιχεία να κινηθούν προς τον νότο, στην Ουκρανία, όπου η Ομοσπονδία Ναμπάτ και ο στρατός του Νέστορ Μαχνό φάνηκε να ακολουθούν μια ριζοσπαστική επιλογή απέναντι στη νέα μορφή κρατικής εξουσίας που εξελισσόταν υπό την ηγεσία των μπολσεβίκων. Στο μεταξύ οι μπολσεβίκοι δεν δίστασαν να θεωρήσουν τους Ουκρανούς αναρχικούς εγκληματίες και ληστές.⁴⁶ και ακόμη και σήμερα οι Σοβιετικοί ιστορικοί τείνουν να υποτιμούν τη στρατιωτική σημασία των ανταρτών του Μαχνό στην ήττα των Λευκών στρατευμάτων στον νότο.

---

45. «Ο αγώνας των μπολσεβίκων ενάντια στους αναρχικούς συνδέεται αναπόφευκτα με τον αγώνα ενάντια στους μενσεβίκους και τους σοσιαλεπαναστάτες.» Κάνεβ, ό.π., σ. 16.

46. Σχετικά με το μαχνοβίτικο κίνημα ο E. Yaroslavsky ισχυρίζεται ότι «σε γενικές γραμμές, αυτό το κίνημα αναμφισβήτητα ζημίωσε την υπόθεση του προλεταριάτου, και τα εγκλήματα που έκανε ήταν τόσο μεγάλα και φρικτά που [...] ο μαχνοβισμός έγινε συνώνυμο της ληστείας, και η προλεταριακή επανάσταση μαζί με τους υπερασπιστές της ήταν οι πρώτοι που υπέστησαν τις συνέπειές του». *History of Anarchism in Russia*, Lawrence and Wishart, Λονδίνο, χωρίς χρονολογία, σ. 61 (Μια ρωσική έκδοση με τον τίτλο *Αναρχισμός βο Ροσί* κυκλοφόρησε στη Μόσχα το 1939).

Επιπλέον, παρά τη διάλυση των αναρχικών οργανώσεων κατά την περίοδο του εμφύλιου πολέμου, βλέπουμε ότι η λενινιστική θεωρία και πρακτική ποτέ δεν σταμάτησε να πιστεύει ότι οι αναρχικές ιδέες αποτελούν απειλή για το σοβιετικό κράτος. Στα πρώτα χρόνια της επανάστασης, παρόλο που λίγοι αναρχικοί εμφανίστηκαν ως αντιπρόσωποι στις οργανώσεις των Σοβιέτ ή των συνδικαλιστών, οι αποκεντρωτικές και αντιεξουσιαστικές απόψεις τους φάνταζαν στα μάτια των μπολσεβίκων σαν ένα είδος πνευματικού ιού που μόλυνε δραστικά ομάδες στην κοινωνία εν γένει αλλά και μέσα στο ίδιο το κόμμα. Στη σύγχρονη εποχή βλέπουμε την ανησυχία ότι οι αναρχικές ιδέες συνεχίζουν να ασκούν γοητεία – τόσο μέσα στην Ε.Σ.Σ.Δ. όσο και στο πλαίσιο των διεθνών επαναστατικών εξελίξεων. Κατά συνέπεια οι Σοβιετικοί ιστορικοί και θεωρητικοί βρίσκουν ότι αξίζει τον κόπο να συνεχίσουν να ερευνούν τον αναρχισμό. Η μελέτη της επαναστατικής περιόδου θα μας δώσει μια πιο ξεκάθαρη εικόνα και τα μαθήματα του παρελθόντος θα μας επιτρέψουν να κατανοήσουμε καλύτερα το παρόν – αυτός είναι ο προσανατολισμός Σοβιετικών συγγραφέων όπως του Σ. Ν. Κάνεβ της Ακαδημίας Επιστημών του Λένινγκραντ, που είναι ο συγγραφέας ενός από τα πιο πρόσφατα και καλύτερα (αν και λενινιστικής άποψης) βιβλία για τον αναρχισμό στη Ρωσία στη διάρκεια της επαναστατικής περιόδου. Ακόμα κι έτσι, τέτοιες αναλύσεις συνεχίζουν να μας δίνουν μια περιεκτική περιγραφή των αναρχικών δομών όπως αυτές αναπτύχθηκαν στο επαναστατικό περιβάλλον της μετα-Οκτωβριανής περιόδου.

Ο Βολίν περιέγραψε τις βασικές αναρχικές οργανώσεις: 1) την αναρχοσυνδικαλιστική Ένωση για Αναρχοσυνδικαλιστική Προπαγάνδα, που ονομαζόταν και Γκόλος Τρούντα (από το όνομα της εφημερίδας της), 2) την αναρχοκομμουνιστι-

κή Ομοσπονδία των Αναρχικών Ομάδων της Μόσχας, με την εφημερίδα της *Αναρχία*, και 3) τη Ναμπάτ, Συνομοσπονδία Αναρχικών Οργανώσεων της Ουκρανίας, που συνεργαζόταν στενά με το Μαχνοβίτικο κίνημα και στόχευε σε μια συνθετική οργάνωση όλων των ατόμων και των ομάδων που είχαν ελευθεριακό προσανατολισμό. Πιο πρόσφατα ο Πωλ Άβριτς μάς έδειξε ότι οι αναρχικοί ατομικιστές και οι Τολστοϊκοί πασιφιστές θα μπορούσαν επίσης να συμπεριληφθούν σε μια ταξινόμηση των ρωσικών αναρχικών δομών: «Οι αναρχικές ομάδες εντάσσονται σε τρεις κατηγορίες: Αναρχοκομμουνιστές, Αναρχοσυνδικαλιστές και Αναρχοατομικιστές [...] Εδώ κι εκεί, ομάδες Τολστοϊκών προπαγάνδιζαν το κήρυγμα της χριστιανικής μη βίας».⁴⁷ Την παρακάτω, πιο πλήρη ταξινόμηση, μας έδωσε ο Κάνεβ, οι ιδεολογικές προτιμήσεις του οποίου δεν ακυρώνουν τις πληροφορίες που προσεκτικά συνέλεξε για το σχετικό θέμα. Γ' αυτόν οι αναρχικοί παραμενουν αιρετικοί, αλλά αιρετικοί με έναν πολύ πιο σύνθετο χαρακτήρα απ' αυτόν που παρουσίασε ο μυθιστοριογράφος του σοσιαλιστικού ρεαλισμού, Αλεξέι Τολστόι. Ας τις δούμε:

1. Οι Αναρχοκομμουνιστές, ο πιο γνωστός των οποίων ήταν ο Κροπότκιν. Η οργάνωσή τους, η Μοσχοβίτικη Ομοσπονδία Αναρχικών Ομάδων, περιλάμβανε και αρκετά εγκληματικά και τρομοκρατικά στοιχεία, για τα οποία η επιστημονική προσέγγιση του Κροπότκιν λίγη σημασία θα μπορούσε να έχει. Τα πιο ενεργά μέλη της ήταν οι Α. Α. Καρέλιν, Ι. Νοβομίρσκι (Ια. Κιριλόφσκι), Α. Μ. Αταμπεκιάν, Ι. Σ. Μπλάικμαν (Ν. Σόλντσεβ) και ο Κ. Κοβόλεβιτς. Ο Κροπότκιν επέ-

---

47. Paul Avrich, *The Russian Anarchists*, Princeton University Press, 1971, σ. 172.

στρεψε στο Πέτρογκραντ από το Λονδίνο, μετά από σαράντα χρόνια εξορίας, τον Ιούνιο του 1917. Η γενική κατεύθυνση ήταν εκείνη που σκιαγράφησε νωρίτερα ο Μπακούνιν και αναπτύχθηκε με τη φιλοσοφία και την ανθρωπολογία του Κροπότκιν για την «αμοιβαία βοήθεια». Ήταν διεθνιστές, στόχευαν στην κατάργηση της ιδιοκτησίας και του κράτους χωρίς τη δικτατορία του προλεταριάτου ή την καθοδήγηση των μπολσεβίκων – πράγματα που απέρριπταν ρητά. Οι απόψεις του Μπέρκμαν ήταν πιο κοντά σε αυτή την ομάδα.

2. Οι Αναρχοσυνεργατιστές, υπό τον Α. Μ. Αταμπεκιάν, που πρότεινε τη δημιουργία μιας αναρχικής κοινωνίας υπό την ηγεσία του αστικού προλεταριάτου (και όχι τη συμμαχία εργατών αγροτών που πρότεινε ο Κροπότκιν).
3. Ο αναρχοσυνδικαλισμός, που αναπτύχθηκε καταρχάς στη Γαλλία από τον Λαγκαρντέλ και τον Πελουτιέ, υποστήριζε τη μετάβαση σε μια σοσιαλιστική κοινωνία χωρίς κράτος, με τη δράση εργατών οργανωμένων στα συνδικάτα. Προεξάρχοντες ήταν οι Βολίν, Ε. Ίαρτσουκ, Γ. Π. Μαξίμοφ (επιμελητής των γραπτών του Μπακούνιν), Γ. Β. Σαντομίρσκι, Β. Σ. Σάτοβ, Άλφα (Α. Μ. Άνικστ) και Ν. Ι. Παβλόφ.
4. Οι Αναρχοφεντεραλιστές όριζαν τους εαυτούς τους ως «καθαρούς» συνδικαλιστές και υποστήριζαν ένα σύστημα διασύνδεσης των ομοσπονδιών σε οικονομική και δημογραφική βάση. Κυριότερες μορφές τους ήταν οι Ν. Ι. Προφέρνοφ και Λ. Κ. Λέμπεντεφ.
5. Οι Αναρχοχριστιανοί (οι πασιφιστές οπαδοί του Λέοντα Τολστόι), όπως ο δημοσιογράφος και προπαγαν-

διστής Α. Τιουχάνοφ. Ο Σολζενίτσιν υποστήριξε ότι προωθώντας την ιδέα και την οργάνωση των αγροτικών κολεκτίβων έγιναν από νωρίς στόχος των μπολσεβίκων οι οποίοι τους θεώρησαν ανταγωνιστές στον έλεγχο των αγροτικών μαζών.⁴⁸

6. Διάφορα αναρχικά άτομα, οι «πνευματικοί απόγονοι του Μαξ Στίρνερ». Ηγετικές μορφές τους ήταν οι Α. Α. Μπορομπούι, οι αδελφοί Β. Λ. και Α. Λ. Γκόρντιν και Α. Αντρέεβ-Μπογντάνοβ. Όλοι ήταν ατομικιστές και αρνιόνταν την ανάγκη σχεδιασμού εναλλακτικών κοινωνιών.
7. Οι πιο γνωστές «ατομικιστικές» θεωρίες ήταν:
  - α) Παναρχισμός ο οποίος, διεκδικώντας κάθε άτομο να αδράξει αμέσως την ελευθερία του, με το μανιφέστο του 1918 απευθύνθηκε στο λούμπεν προλεταριάτο και σε άλλα περιθωριακά στοιχεία: στους *dnorniki* (θυρωρούς), τους φυλακισμένους, τους *noy* (κλέφτες), τους δολοφόνους, τις πόρνες. Διατυπώθηκε από τους αδελφούς Γκόρντιν.
  - β) Ο αναρχικός βιοκοσμισμός, ένας ψευδοθηρησκευτικός αναρχισμός που ιδρύθηκε από τον Α. Φ. Ζβιατάγκορ τον Δεκέμβριο του 1920 και έδινε έμφαση στην ιδέα της ατομικής λύτρωσης.
  - γ) Ο νεονιχιλισμός ο οποίος υποστηρίχθηκε από τον Α. Αντρέεβ-Μπογντάνοβ, που έγραψε: «Αρνούμαι το κράτος και την εξουσία – θέλω να είμαι εγκληματίας. Επειδή ο αναρχισμός μου είναι πάντοτε εγκληματικός, είμαι εγκληματίας. Και αμέσως μόλις πάψω να είμαι

---

48. Αλέξανδρος Σολζενίτσιν, *Το αρχιπέλαγος Γκουλάγκ*, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, 2009.

εγκληματίας για χάρη του κράτους και της κοινωνίας, θα χάσω και τον εαυτό μου και τον αναρχισμό μου.»⁴⁹

δ) Οι Μάκχαβτσι, οπαδοί του Α. Βόλ'σκι (Β. Κ. Μακάισκι), το βιβλίο του οποίου *Τσίστβενρι Ράμποτσι (Ο διανοούμενος)* παρουσίαζε τον επιστημονικό σοσιαλισμό σαν μια συνειδητή απάτη. Κατέκριναν και τα συνδικάτα και τις πολιτικές οργανώσεις στη μεταοκτωβριανή περίοδο.⁵⁰

Υπήρχε, ωστόσο, σημαντική ποικιλία αναρχικών στα πρώτα χρόνια της επανάστασης. Όπως είναι φυσικό, ποτέ δεν έπαιξαν αξιόλογο ρόλο στα πολιτικά όργανα του σοβιετικού κράτους· για παραδειγμα, η μεγαλύτερη εκπροσώπηση που είχαν σ' ένα Πανρωσικό Συνέδριο των Σοβιέτ ήταν τον Μάρτιο του 1918, όπου υπήρχαν 17 αναρχικοί που αυτοαναγορεύτηκαν στο Τέταρτο Συνέδριο (σε σύνολο 1.252 αντιπροσώπων). Στο Πρώτο Πανρωσικό Συνέδριο των Βιομηχανικών Επιτροπών τον Οκτώβριο του 1917, οι αναρχικοί αποτελούσαν το 8% των 137 αντιπροσώπων. Στο Πρώτο Πανρωσικό Συνέδριο των Εργατικών Σωματείων (Συνδικάτων) τον Ιανουάριο

---

49. Α. Αντρέγιεφ, *Νεονίγκιλισμ (Νεομηδενισμός)*, Μόσχα, 1922, σ. 56. Αναφέρεται από τον Κάνεβ, ό.π., σ. 41.

50. Σ. Ν. Κάνεβ, ό.π., σ. 33-45. Δεν περιλαμβάνονται εδώ· πρόκειται για εκείνες τις οργανώσεις που ο Paul Avrich αποκάλεσε οι «συνοδοιπόροι αναρχοκομμουνιστές». Ό.π., σ. 201. Ήταν:

α) Οι Ουνιβερσαλιστές Αναρχικοί, τους οποίους υποστήριξε ο Α. Λ. Γκόρντιν όταν εγκατέλειψε τον παναναρχισμό, ο οποίος είχε τη στήριξη των Γ. Ασκάροφ, Β. Μπάρμας και Ι. Σαπίρο· και

β) Η Πανρωσική Αναρχική Ομοσπονδία υπό τον Α. Καρέλιν.

Και οι δύο αυτές ομάδες πίστευαν ότι η ηγεσία του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων) [R.K.P.(b)], κατά τη διάρκεια μιας μεταβατικής περιόδου, δεν αρνιόταν αναγκαστικά τη θεμελιώδη εμφάνιση μιας αναρχικής (δηλ. χωρίς κράτος) κοινωνίας.

του 1918, οι αναρχικοί αποτελούσαν το 2,3% σε σύνολο 504 αντιπροσώπων. Στο Τρίτο Πανρωσικό Συνέδριο των Εργατών στα Ταχυδρομεία και στον Τηλέγραφο τον Απρίλιο του 1918, οι 6,7% σε 266 αντιπροσώπους αποκαλούσαν τους εαυτούς τους αναρχικούς.⁵¹ Οι αριθμοί αυτοί ίσως «αποδεικνύουν» κάτι: ότι δεν υπήρχαν πολλοί αναρχικοί (καθώς ευθέως ομολογεί ο Βολίν), ή ότι οι αναρχικοί δεν ενδιαφέρονταν ιδιαίτερα να αναμειχθούν στα είδη οργάνωσης που αναφέρονται εδώ. Άλλωστε, μετά τον Απρίλιο του 1918, η εκπροσώπηση των αναρχικών σε αυτές και άλλες οργανώσεις έπεσε σχεδόν στο μηδέν. Οι Σοβιετικοί πανεπιστημιακοί καθηγητές υποστηρίζουν ότι αυτό συνέβη εξαιτίας της αυξανόμενης δημοφιλίας του μπολσεβικισμού. Όμως, θα ήταν αφελές να μην αναγνωρίσουμε ότι η Τσεκά αποτελούσε βασικό παράγοντα για την αξιοσημείωτη άνοδο του ποσοστού των εκλεγμένων αντιπροσώπων των μπολσεβίκων στα διάφορα Σοβιέτ και συνέδρια. Κατά συνέπεια, βρισκόμαστε αντιμέτωποι με την πιθανότητα, που σθεναρά υποστηρίζουν ο Βολίν και ο Μπέρκμαν, ότι η εκτεταμένη μονοπώληση της εκπροσώπησης από τους μπολσεβίκους σε όλα τα αιρετά σώματα στο σοβιετικό κράτος έκρυβε αυξανόμενη αντιδημοφιλία από έναν ολοένα πιο τρομοκρατημένο λαό. Αυτή η αντιδημοτικότητα είναι μια αναρχική δυσπιστία και άρνηση της κρατικής εξουσίας. Συχνά δεν ονομάζεται αναρχική, αλλά εμείς δεν έχουμε καμιά αμφιβολία ότι ενυπάρχει ως διάθεση (ναστρόιενιε), μια υποφώσκουσα δυσaréσκεια και δυσφορία για την κρατική νοοτροπία και τις μεθόδους του μπολσεβικισμού. Ο Λένιν, φυσικά, την εντόπισε, ακόμη και μέσα στις γραμμές

---

51. Τα ποσοστά σε αυτή την παράγραφο τα πήραμε από τον Κάνεβ, ό.π., *Πριλοζένιε* (Παράρτημα).

του μπολσεβίκικου κόμματός του, όπου τα παράπονα άρχισαν να εμφανίζονται μέσα από την αντίθεση ανάμεσα στην επαναστατική θεωρία (π.χ. εξουσία στα Σοβιέτ) και την πρακτική (π.χ. εξουσία στο κομμουνιστικό κόμμα) που γινόταν ολοένα πιο πρόδηλη.

Ο Σοβιετικός καθηγητής Β. Β. Κομίν αφηγείται ότι στην προ-οκτωβριανή (1917) περίοδο οι μπολσεβίκοι και οι αναρχικοί συχνά συνεργάζονταν.⁵² Ο Βολίν, αν και κατηγορεί τον Λένιν, επισημαίνει: «Όταν διάβασα τα γραπτά του Λένιν, ειδικά εκείνα μετά το 1914, παρατήρησα έναν τέλειο παραλληλισμό ανάμεσα στις ιδέες του και εκείνες των Αναρχικών, εκτός από την άποψη για το κράτος και την εξουσία».⁵³ Σε αυτό το ζήτημα, του κράτους, ο Λένιν υπήρξε αμετακίνητος και συνεπής, μάλλον ως υποστηρικτής παρά ως πολέμιος, μόλις το κόμμα του πήρε την πολιτική εξουσία. Το πρόβλημα για τον Λένιν ήταν ότι πολλοί μέσα στο κόμμα του δυσκολεύονταν να αποδεχτούν την εγκατάλειψη της ριζοσπαστικής πλευράς του επαναστατικού σοσιαλισμού του και ειδικότερα την απροθυμία του να αποδεχτεί την πραγματικότητα των εργατικών συμβουλίων, της εξουσίας των Σοβιέτ και της αυτοδιαχείρισης. Μέχρι τη θέσπιση αποφάσεων που απαγόρευαν τη δημιουργία φράξιας μέσα στο κόμμα κατά το Δέκατο Συνέδριο του κόμματος (1921),⁵⁴ υπήρχαν κάμποσες εσωκομματικές ομάδες που σχηματίζονταν για να αντιπαρατεθούν σε αυτές τις τάσεις – ομάδες που κατά τον Λένιν επηρεάζο-

---

52. Β. Β. Κομίν, ό.π., σ. 147.

53. Βολίν, ό.π.

54. Η απόφαση για την «Ενότητα του κόμματος», που πέρασε στις 16 Μαρτίου 1921, έλεγε: «Είναι βασικό όλοι οι εργάτες με ταξική συνείδηση να έχουν σαφή αντίληψη ότι ο οποιοσδήποτε φραξιοσμός είναι επιβλαβής και απαράδεκτος». Robert H. McNeal (επιμ.), *Resolutions and Decisions of the Communist Party of the Soviet Union*, τόμ. II, University of Toronto Press, 1974, σ. 119.

νταν από την επαναστατική μικροαστική συμπεριφορά ατόμων που διακατέχονταν από τον αναρχικό τρόπο σκέψης.⁵⁵ Παρά την άποψη του Βολίν ότι οι εσωκομματικές αντιπαλότητες ήταν κυρίως «οικογενειακές διαφωνίες» και ότι αν η αντιπολίτευση είχε κερδίσει δεν θα άλλαζε η «πραγματική κατάσταση»,⁵⁶ πρέπει να αναγνωρίσουμε και να μελετήσουμε την παρουσία αντιεξουσιαστικών απόψεων μέσα στο κόμμα – όποιο όνομα κι αν τους δώσουμε.

Σύμφωνα με τον Λένιν και τους μετέπειτα Σοβιετικούς συγγραφείς, η επικράτηση των μη προλεταριακών στοιχείων στην επαναστατική Ρωσία, στοιχείων που οι πολιτικές τους αξίες άρχισαν να μολύνουν το κόμμα κατά την περίοδο της γρήγορης μετεπαναστατικής του ανάπτυξης, οδήγησαν σε αυτόν τον αναρχικό προσανατολισμό. Ονομάστηκε «αυθόρμητος αναρχισμός» (*στίκισι ν αναρχίσιμ*), ο οποίος υπάρχει ανεξάρτητα από τον αναρχισμό ως θεωρία ή ως πολιτικό κίνημα⁵⁷ και είναι η αυτόματη, φιλική υποστήριξη των αναρχικών τάσεων από μικροαστικά στοιχεία της ρωσικής κοινωνίας. Απ' την άλλη, ικανοί λόγοι μάς οδηγούν στο συμπέρασμα ότι τέτοια συναισθήματα για τους αναρχικούς ήταν κεντρικά στην πολιτιστική ιστορία της Ρωσίας. Για παράδειγμα, όπως υποστήριξε ο Ρόμπερτ Τάκερ, στον δέκατο ένατο αιώνα, οι Ρώσοι έκαναν συνειδητή διάκριση ανάμεσα στο κράτος (*γκοσούνταρστβο*) και την κοινωνία (*όμπσεστβο*) ή τον λαό (*νάροντ*). Γι' αυτόν τον λόγο ο Τάκερ υποστηρίζει ότι ο Στάλιν (σταλινισμός) ήταν η συνέχεια της ρωσικής παράδοσης,

55. Ειδικότερα, βλ. *Αριστερισμός – Παιδική αρρώστια του κομμουνισμού* (1921) του Λένιν και στην *Αναφορά στο δέκατο συνέδριο του R.C.P.(b)* για την ενότητα του κόμματος και την αναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση.

56. Βολίν, ό.π.

57. Κάνεβ, ό.π., σ. 5-6.

μία επαναβεβαίωση του διαχωρισμένου και δεσποτικού κράτους.⁵⁸ Η άλλη πλευρά του νομίσματος, όμως, είναι ότι όσο υπάρχει αυτού του είδους η διάκριση μεταξύ κράτους και κοινωνίας, δημιουργείται μια πολιτιστική και πνευματική συνθήκη που αποτελεί γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη των αναρχικών ιδεών. Εφόσον υποστηρίζουμε ότι οι κοινωνικές ομάδες είναι ικανές να λειτουργούν παραγωγικά ανεξάρτητα απ' το κράτος, τότε οδηγούμαστε προς τον αναρχισμό. Στην επαναστατική Ρωσία υπήρχαν πολλοί που κινούνταν προς αυτή την κατεύθυνση και άρα μακριά από τον μπολσεβικισμό. Αυτό εξηγεί την πεποίθηση των αναρχικών τάσεων που έθεσαν ως βραχυπρόθεσμο στόχο να διαλύσουν τον συγκεντρωτικό μηχανισμό της επαναστατικής δύναμης μέσα στο Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβίκων) [R.K.P.(b)]. Αν και νικήθηκαν από τη «λενινιστική» πλειοψηφία, μια ριζοσπαστική επαναστατική εναλλακτική υπήρχε ακόμα και μέσα στο Κομμουνιστικό Κόμμα στα πρώτα χρόνια της σοβιετικής διακυβέρνησης, αποκαλούμενη «αναρχική» και τότε και τώρα από τους λενινιστές σχολιαστές. Αναγνωρίζοντας την ορθότητα της νομενκλατούρας δεν είναι ανάγκη να αποδεχθούμε τη γνώμη της σχετικά με τις αριστερές φράξιες του μπολσεβίκικου κόμματος που κράτησαν ζωντανή για λίγο την ελευθεριακή πλευρά της Ρωσικής Επανάστασης.

Μέσα στο Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβίκων) αυτές οι αναρχίζουσες ομάδες συνήθως προσδιορίζονταν ως εξής:

1. Οι Αριστεροί Κομμουνιστές με επικεφαλής τους Ν. Ι. Μπουχάριν, Α. Σ. Μπουμπνόφ, Ν. Οσίνσκι, Ε. Α. Πρεομπραζένσκι, Γ. Λ. Πιατάκοφ και Κ. Β. Ράντεκ. Ηττήθη-

---

58. Robert C. Tucker, *The Soviet Political Mind*, κεφ. 6: «The image of Dual Russia», W. W. Norton, N.Y., 1972.

καν στο Έβδομο Συνέδριο του κόμματος, το 1918. Ενάντια στην ειρήνη με την αυτοκρατορική Γερμανία, αυτή η ομάδα έλπιζε να χρησιμοποιήσει τον πόλεμο σαν όχημα για την εξέλιξη της Ρωσικής Επανάστασης σε παγκόσμια επανάσταση. Η εφημερίδα τους, *Κομμουνίστ*, που έβγαζαν στο Πέτρογκραντ, τασσόταν εναντίον της πειθαρχίας και της οργάνωσης των εργατών, υποστηρίζοντας την «αναρχική αταξία και ανευθυνότητα».⁵⁹

2. Η Στρατιωτική Αντιπολίτευση με καθοδηγητές τους Β. Σμιρνόφ, Γ. Πιατάκοφ, Σ. Σαφάροφ και Α. Μπουμπνόφ. Ηττήθηκε στο Όγδοο Συνέδριο του κόμματος, το 1919. Αυτή η «μικροαστική, αναρχοσυνδικαλιστική τάση» αρνιόταν τον ρόλο της κεντρικής εξουσίας στον Κόκκινο Στρατό και τη σχέση ανάμεσα στον Κόκκινο Στρατό και στο Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (μπολσεβίκων).
3. Η Ομάδα του Δημοκρατικού Συγκεντρωτισμού με επικεφαλής τους Τ. Β. Σαπρόνοφ και Β. Μ. Σμιρνόφ. Ενεργή στο Ένατο και Δέκατο Συνέδριο του κόμματος (1920 και 1921 αντίστοιχα). Η ομάδα υποστήριζε ότι το κόμμα έκανε λάθος χρησιμοποιώντας αστούς με εξειδίκευση στον στρατό και στη βιομηχανία, ότι η ατομική εξουσία ήταν ασυμβίβαστη με τη δημοκρατία και με τη συμμετοχή των εργατών στην παραγωγή, ήταν αντίθετη με τη συγκεντροποίηση και την ενοποίηση της χώρας και της οικονομίας και πρότει-

---

59. Λ. Ν. Σουβόροφ, *Μπόρμπια Β.Ι. Λένινα πρότιβ αντιμαρξίστις φιλοσόφσκι κοντέπσι β ποσλεοκτόμπσκι περίοντ* (Ο αγώνας του Β. Ι. Λένιν ενάντια στην αντιμαρξιστική φιλοσοφία κατά τη διάρκεια της μετα-Οκτωβριανής περιόδου), Βισκόλα, Μόσχα, 1974, σ. 62.

νε την απεριόριστη εφαρμογή της συλλογικότητας στη λήψη αποφάσεων σε οικονομικά και πολιτικά θέματα.

4. Η Εργατική Αντιπολίτευση, ή «αναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση», υπό τους Αλεξάντερ Σλυαπνίκοβ, Σ. Π. Μεντβέντεφ, Γ. Ι. Μιάσνικοφ και Α. Μ. Κολλοντάι. Απορρίφθηκε στο Δέκατο Συνέδριο του Κόμματος (1921).

Οι θέσεις αυτές της Εργατικής Αντιπολίτευσης δημοσιεύτηκαν στην *Πράβδα* στις 16 Ιανουαρίου 1921 και αποτέλεσαν μέρος της συζήτησης σχετικά με την οργάνωση και τον ρόλο των συνδικάτων στο σοβιετικό κράτος.⁶⁰ Με το επιχείρημα ότι το προλεταριάτο είχε ήδη σημαντικά υποδεέστερο ρόλο στην ανάπτυξη της κομματικής οργάνωσης, η Εργατική Αντιπολίτευση κατηγορήσε την ηγεσία του κόμματος πως είχε «αποκοπεί από τη μάζα των κομματικών μελών» και «δεν αντιλαμβάνόταν τις δημιουργικές δυνατότητες του προλεταριάτου».⁶¹

---

60. Μέσα στο Ρωσικό Κομμουνιστικό Κόμμα (Μπολσεβίκων) υπήρχαν, εκτός από την αντιπολίτευση των εργατών, και οι εξής βασικές απόψεις:

α) Η άποψη του Λένιν που πρότεινε στην πλατφόρμα της ομάδας των δέκα να υποστηριχτεί η ξεχωριστή ύπαρξη των εργατικών ενώσεων υπό τον ηγετικό ρόλο του κόμματος.

β) Η άποψη του Τρότσκι ότι οι ενώσεις θα έπρεπε να ενσωματωθούν στη δομή του κράτους.

γ) Η άποψη της Ενδιάμεσης Ομάδας, που υποστηρίχτηκε από τον Μπουχάριν, ότι οι εργατικές ενώσεις είναι ταυτοχρόνως σχολεία κομμουνισμού και διοικητικός μηχανισμός, και

δ) Οι Δημοκράτες κεντριστές με το επιχείρημα περί αποκέντρωσης, πολύ κοντά σε αυτό της Εργατικής Αντιπολίτευσης

61. Ι. Ι. Κατόργκιν, *Ιστορίτσσεσκι οπούτ ΚαΠαΕσΕς πο οσουσεσβαβλένιου νόμι εκονομίτσσεσκι πολίτικι (1921-1925 gg.) [Η Ιστορική εμπειρία του Κ.Κ.Σ.Ε. από την εφαρμογή της Νέας Οικονομικής Πολιτικής: 1921-1925]*, Μισλ, Μόσχα, 1971, σ. 50.

Αυτή η επίθεση εναντίον της ηγεσίας του κόμματος και του ρόλου του κόμματος συνολικά συνδέθηκε με το αίτημα όλα τα οικονομικά θέματα να τα χειρίζονται τα συνδικάτα, υπό την κεντρική διεύθυνση του Πανρωσικού Συνεδρίου Παραγωγών.

Μετά το Δέκατο Συνέδριο του κόμματος απαγορεύτηκε η «πολυτέλεια συζητήσεων και διαφωνιών μέσα στο κόμμα».⁶² Στόχος του Λένιν ήταν η ενότητα του κόμματος χωρίς «το παραμικρό ίχνος φραξιονισμού».⁶³ Από τις εσωκομματικές αναρχικές ομάδες έμειναν μόνο δύο – η Αλήθεια των Εργατών (*ραμπότσια Πράβντα*) και η Ομάδα των Εργατών (*ραμπότσια γκρούπα*)– η κριτική των οποίων απορρίφθηκε ως αναρχοσυνδικαλιστική παρέκκλιση το 1922 και 1923.⁶⁴ Η παλαιότερη, η Αλήθεια των Εργατών, συνεργαζόταν με τον Α. Μπογκντάνοφ, τις υποκειμενιστικές απόψεις του οποίου είχε προ πολλού καταδικάσει ο Λένιν με το *Υλισμός και εμπειροκριτικισμός* (1908). Στη μετεπαναστατική κατάσταση, ο Μπογκντάνοφ επαναβεβαίωνε τις παλιές του απόψεις ότι δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση και ως εκ τούτου δεν υπάρχει βάση στην οποία να στηρίζεται ο καθοδηγητικός ρόλος του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (μπολσεβίκων) στην κοινωνία. Αυτό, από πολιτική άποψη, είχε σαν συνέπεια το αίτημα της αποκέντρωσης. Σε θέματα πολιτισμού εμφανίστηκε ένας θεαματικός νιχιλισμός που απέρριπτε την καθωυτήν αρχή της βεβαιότητας σε κάθε περιοχή της ανθρώπινης έρευνας και προσπάθειας. Τα πολιτιστικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματα του παρελθόντος, των προεπαναστατικών κοι-

62. Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 3 (Από την ομιλία του Λένιν στο άνοιγμα του δέκατου Συνεδρίου του Κόμματος, 8 Μαρτίου 1921), Μόσχα, χωρίς χρονολογία, σ. 610.

63. Στο ίδιο, 3, σ. 611.

64. Λ. Ν. Σουβόροφ, *ό.π.*, σ. 69-70.

νωνιών, τα αντιμετώπιζαν με αδιαφορία ή αρνητικά, και το «γούστο» των εργατικών ομάδων αποτελούσε το μόνο μέτρο αισθητικής αξίας. Τέτοια ήταν τα επιχειρήματα της Ομάδας Προλεταριακής Κουλτούρας (*προλετκούλτ*). Στις αρχές του '20 οι Μπογκντάνοφ, Σ. Μίνιν και Ε. Έντσμεν ήταν οι κύριοι υπερασπιστές αυτών των αρχών, υποστηρίζοντας αυτό που ονομάστηκε «αναρχοσυνδικαλισμός στη σφαίρα της φιλοσοφίας»⁶⁵ με επιχειρήματα όπως: «Η φιλοσοφία είναι ο στυλοβάτης της αστικής τάξης. Όχι μόνον η ιδεαλιστική ή μεταφυσική φιλοσοφία, αλλά η φιλοσοφία εν γένει, η φιλοσοφία ως τέτοια» (Μίνιν).⁶⁶ Αλλά η τόσο έντονη αδιαφορία για την αντικειμενικότητα, η προσπάθεια καταστροφής «όχι μόνον της φιλοσοφίας αλλά και της σκέψης, της λογικής, της επιστημολογίας και άλλων αξιών του κόσμου των εκμεταλλευτών»⁶⁷ ήταν το κύκνειο άσμα των αυθόρμητων επαναστατικών απόψεων.

Η λογική της κομματικής πειθαρχίας, σε συνδυασμό με τον αυταρχικό τρόπο διοίκησης του επαναστατικού κομμουνισμού στη Ρωσία, είχε σαν αποτέλεσμα την επικράτηση του Στάλιν σχεδόν αμέσως μετά τον θάνατο του Λένιν το 1924. Άξιος και πρωτόγονος σε σύγκριση με τέτοιους κομματικούς μετεωρίτες όπως ο Τρότσκι και ο Μπουχάριν, ο Στάλιν είχε το πλεονέκτημα να κατέχει τον έλεγχο της κομματικής μηχανής. Ελέγχοντας τους διορισμούς και τα αξιώματα, ο Στάλιν εγκαταστάθηκε στην κορυφή μιας οργανωτικής πυραμίδας η οποία, εξαιτίας του αδιαμφισβήτητου ηγετικού ρόλου του κόμματος,

---

65. Α. Ι. Νόβικοφ, ό.π., σ. 278.

66. Μ. Ιοντσuk, *Philosophical Traditions Today*, Μόσχα, 1973, σ. 38.

67. Νόβικοφ, ό.π., σ. 278-79.

εκτεινόταν σε κάθε πτυχή της κοινωνίας. Υπήρξαν κάποιες καταγγελίες από τους αποσυνάγωγους, αυτούς που αργότερα ονομάστηκαν Αριστερή Αντιπολίτευση (Τρότσκι, Ζινόβιεφ, Κάμενεφ) και Δεξιά Αντιπολίτευση (Μπουχάριν, Ρύκοφ, Τόμσκυ). Υπήρξαν μερικές πολιτικές συζητήσεις, κυρίως για την κατεύθυνση που έπρεπε να ακολουθηθεί στον οικονομικό τομέα. Μετά το 1928 όμως, με την εφαρμογή του Πρώτου Πενταετούς Σχεδίου, όλη η αντιπολίτευση είχε το στίγμα του προδότη και του σαμποτέρ. Δημόσιες δίκες για τους διάσημους Παλιούς Μπολσεβίκους και συνοπτικές ακροαματικές διαδικασίες πίσω από τις κλειστές πόρτες των κτιρίων της Ν.Κ.Υ.Δ., διαδόχου της Τσεκά, για τους άσημους· αυτός ήταν ο τρόπος που ενεργούσε ο Στάλιν. Δογματική συνθηματολογία αντικατέστησε τη θεωρητική αναζήτηση και η κριτική γλώσσα του σοσιαλισμού έγινε η κονφορμιστική αργκό της αδηφάγας κρατικής μηχανής.

Μετάφραση: Γιόλα Μπαλή